

มอญวิสาขบูชา

ที่ยิ่งถึงอารยธรรมโลก

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

กองงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา
วัดญาณเวศกวัน ต.บางพลีใหญ่ อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ

มองวิสาขบูชา หยั่งถึงอารยธรรมโลก

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

มองวิสาขบูชา หยั่งถึงอารยธรรมโลก

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

พิมพ์ครั้งที่ ๓ - พฤษภาคม ๒๕๔๓	๑,๕๐๐ เล่ม
- วัตถุประสงค์	
พิมพ์เป็นทานธรรมในวันวิสาขบูชา ปี ๒๕๔๓	๑,๐๐๐ เล่ม
- สหปฏิบัติฯ โดยคุณธวัช คุณบุบผา คณิตกุล	๕๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์ที่ บริษัทธรรมสาร

ควบคุมการผลิต พิมพ์อำเภอ ไทร. ๕๒๖-๕๐๐๘

คำปรารภ

ตลอดช่วงเวลายาวนานที่ผ่านมา มีผู้ศรัทธาและประกอบด้วยจาคเจตนา ได้ขอพิมพ์หนังสือเรื่องต่างๆ เป็นธรรมทานต่อเนื่องเรื่อยมา และหลายเรื่องเป็นงานที่นำคำบรรยายหรือปรากฏภาพพิมพ์เป็นหนังสือ ซึ่งต้องใช้เวลามากบ้างน้อยบ้างในการจัดเตรียมต้นฉบับ การที่มัวยุ่งกับงานดังกล่าว ประกอบกับมีหนังสือเหล่านั้นซึ่งได้รับถวายมาบางส่วนเพื่อแจกแก่สาธุชนทั่วไปไม่ถึงกับขาดตอน ทำให้ไม่ได้นึกถึงการพิมพ์หนังสือแจกจากทุนสำหรับธรรมทานที่มีอยู่ ซึ่งว่างเว้นมานาน

พอดีจังหวะที่มีท่านผู้ศรัทธาขอพิมพ์ “*มองวิสาขบูชา หยั่งถึงอารยธรรมโลก*” เพื่อเป็นธรรมทาน เมื่อได้เห็นหนังสือนั้นแล้วก็ทำให้คิดว่าเป็นหนังสือที่มีขนาดเหมาะสม และคนทั่วไปควรรู้ น่าจะเผยแพร่ให้มากยิ่งขึ้น จึงตกลงนำเอาทุนพิมพ์หนังสือเป็นธรรมทานที่มีอยู่มาใช้พิมพ์หนังสือที่กล่าวนี้จำนวนหนึ่ง เป็นที่มาของหนังสือเล่มที่ท่านผู้อ่านถืออยู่ในขณะนี้

พระธรรมปิฎก

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

๑. วันวิสาขบูชา

รู้ความหมาย และได้คติที่จะทำ	๑
ความสำคัญของวันวิสาขบูชา	๒
ความหมายของวันวิสาขบูชา	
ในแง่คติจากพระชนมชีพของพระบรมศาสดา	๗
ความหมายของวันวิสาขบูชา	
ในแง่ปรากฏการณ์ยิ่งใหญ่ในประวัติแห่งมนุษยชาติ	๑๑
ทำการบูชาให้สมค่าของวันวิสาขะ	๑๗

๒. มองวันวิสาขบูชา

หยั่งให้ถึงอารยธรรมของโลก	๒๑
วิสาขบูชา ที่เป็นมาในหมู่ชาวพุทธ	๒๑
มองวันวิสาขบูชา ด้วยปัญญาที่รู้ตระหนักรู้	๒๕
พุทธศาสนาเกิดขึ้นมา	
โฉมหน้าของอารยธรรมก็เปลี่ยนไป	๓๑
จากการศึกษามวลชน สู่วิทยาลัยนานาชาติ	๓๖
การปกครองโดยมีเสรีภาพทางศาสนา	
ต้องมากับการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของคน	๔๑
ความเสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษา	
เข้าคู่กันดีกับการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน	๔๕
เราควรทำอะไร เพื่อให้เป็นกำไรจากวิสาขบูชา	๕๐

วันวิสาขบูชา

รู้ความหมาย และได้คติที่จะทำ

คำว่า วิสาขบูชา เป็นชื่อของพิธีบูชาและการทำบุญในพระพุทธศาสนา ที่ปรารภ วันประสูติ ตรัสรู้ และ วันปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า

คำว่า วิสาขบูชา เป็นคำเรียกสั้นที่ตัดมาจากคำภาษาบาลีว่า วิสาขปุณณมีบูชา บางทีก็เขียนเป็น วิสาขบูชา ซึ่งเป็นรูปที่ตัดมาจากคำภาษาสันสกฤตว่า วิสาขปุรณมีบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญ เดือน ๖

วันเพ็ญเดือน ๖ นี้ เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันหนึ่งในรอบปี เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เหตุการณ์ทั้งสามร่วมกันในวันนี้เป็นมหัศจรรย์

ความสำคัญของวันวิสาขบูชา

บรรดาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเภทรำลึกถึงเหตุการณ์และบุคคลสำคัญในอดีต วันวิสาขบูชา นับว่าเป็นวันสำคัญที่สุด ทั้งในแง่ที่เป็นวันเก่าแก่ มีมาแต่โบราณ และในแง่ที่เป็นสากล คือเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง มีการจัดงานฉลองกันทั่วไปในประเทศทั้งหลายที่นับถือพระพุทธศาสนา

ว่าถึงเฉพาะในประเทศไทย การจัดงานฉลองวันวิสาขบูชา คงจะได้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยอาจจะสืบมาจากการติดต่อกับลังกาทวิป ที่มีงานวิสาขบูชามานานแล้ว และหนังสือเรื่องนางนพมาศ ก็เล่าเรื่องพิธีวันวิสาขบูชาในกรุงสุโขทัยไว้ด้วย ในสมัยอยุธยา ก็เข้าใจว่ามีการฉลองใหญ่ ทั้งงานหลวงงานราษฎร์ ตลอด ๓ วัน ๓ คืน ครั้นกรุงแตกแล้ว ประเพณีจึงเสื่อมทรามไป จนมีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระราชโองการ เมื่อ จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐) กำหนดให้มืองานสมโภชประจำปีเป็นการใหญ่ยิ่งกว่างานใดๆ อื่น°

ความในพระราชกำหนดพิธีวิสาขบูชา จ.ศ. ๑๑๗๙ ว่า ทรงมีพระทัยปรารถนาจะบำเพ็ญพระราชกุศลให้มีผลวิเศษยิ่งกว่าที่ได้ทรงกระทำมา จึงมีพระราชปวงจตามคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธาน ซึ่งได้ถวายพระพรถึง

โบราณราชประเพณีงานวิสาขบูชาดั่งสมัยพระเจ้ากาติกราชแห่งลังกาทวิป^๑ เป็นเหตุให้ทรงมีพระราชโองการกำหนดวันพิธีวิสาขบูชาหนักชัตตฤกษ์ใหญ่ ครั้งละ ๓ วัน สืบมา

อย่างไรก็ตาม ครั้นกาลล่วงนานมา สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป งานวันวิสาขบูชาก็ค่อยซบเซาลงอีกโดยลำดับ

ในรัชกาลที่ ๔ คือประมาณ ๑๐๐ ปีเศษล่วงแล้ว เมื่อประชาชนยังยึดมั่นในประเพณีดีอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชดำริถึงความสำคัญของการประชุมใหญ่แห่งพระมหาสาวกของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าจาตุรงคสันนิบาต จึงได้ทรงจัดงาน วันมาฆบูชาขึ้นเป็นครั้งแรก ทำให้มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอีกวันหนึ่ง

เวลาล่วงมาอีกนานจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ มีการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เป็นงานสมโภชครั้งยิ่งใหญ่ หลังเสร็จงานแล้ว คณะสงฆ์ไทยครั้งนั้น ได้ประชุมกันมีมติว่าวันเพ็ญเดือน ๘ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระเบญจวัคคีย์ เป็นวันที่สำคัญมาก เพราะเป็นการประดิษฐานพระพุทธศาสนา สมควรจัดขึ้นเป็นวันสำคัญที่มีการเฉลิมฉลองเป็นพุทธบูชาอีกวันหนึ่ง วันอาสาฬหบูชา จึงได้เกิดมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ยังมีวันสำคัญประเภทบูชาอีกวันหนึ่ง คือ วันอัฐมีบูชา ตรงกับแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ เป็นวันที่ระลึกงานถวายพระเพลิงพระบรมสรีระของพระพุทธเจ้า วันอัฐมีบูชานี้ แม้ว่าจะจะได้มีมาแต่โบราณใกล้เคียงกับวันวิสาขบูชา แต่ไม่มีประวัติเด่นชัด ทั้งไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และในปัจจุบันก็ไม่จัดเข้าเป็นวันสำคัญในทางราชการ จึงไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกับ

ส่วนในวงการพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ วันสำคัญที่รู้จักกันทั่วไปมีเพียงวันเดียว คือ วันวิสาขบูชา แม้ว่าการคำนวณวันเวลา และการเรียกชื่อวันจะแตกต่างกันไปบ้าง เช่น ประเทศพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดงานตามปฏิทินจันทรคติในวันเพ็ญเดือน ๖ แต่ชาวพุทธญี่ปุ่นจัดงานฉลองวันประสูติพระพุทธเจ้าตามปฏิทินสุริยคติ ในวันที่ ๘ เมษายน คนไทยเรียก วิสาขบูชา คนลังกาเรียกเพี้ยนไปว่า วิสัค หรือ วิซัค (Vesak หรือ Wesak) ดังนี้ เป็นต้น แต่สาระสำคัญของงานก็คงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ปัจจุบันในวงการพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ ได้มีการพยายามชักชวนให้ชาวพุทธทุกประเทศจัดงานวันวิสาขบูชา พร้อมตรงในวันเดียวกัน คือ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ และเรียกชื่อนั้นว่า "The Buddha Day"

วันวิสาขบูชา เป็นวันที่ระลึกการประสูติ ตรัสรู้ และ

ปริณิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นวันที่เกี่ยวข้องกับพระบรมศาสดา ผู้ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาโดยตรง เมื่อมีวันวิสาขบูชาแล้ว จึงมีวันอาสาฬหบูชา และมาฆบูชา เป็นต้นได้ เจ้าชายสิทธัตถะประสูติแล้ว มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว เหตุการณ์อื่น ๆ เช่นการแสดงธรรม และการประชุมพระสาวกจึงติดตามมา แม้พิจารณาในแง่นี้ ก็ต้องนับว่าวันวิสาขบูชาสำคัญที่สุด

การประสูติ ตรัสรู้ และปริณิพพานของพระพุทธเจ้าปรากฏขึ้นตรงในวันเดียวกัน คือวันเพ็ญเดือน ๖ เป็นความประจวบพอดีที่หาได้ยากยิ่งนัก หรืออาจจะหาไม่ได้เลย นับว่าเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ทำให้วันวิสาขบูชา เป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญที่สุดทั้ง ๓ อย่าง ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธเจ้า ทั้งวันที่พระองค์อุบัติเป็นมนุษย์ ทั้งวันที่อุบัติเป็นพระพุทธเจ้า และวันที่สิ้นสุดพระชนมชีพ วันวิสาขบูชา จึงมิใช่แต่เพียงเป็นวันที่สำคัญอย่างเดียวนั้น แต่ยังเป็นวันที่น่าอัศจรรย์อีกด้วย และความมหัศจรรย์ข้อนี้จัดได้ว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งแห่งความเป็นอัจฉริยบุรุษของพระพุทธองค์

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ในวันวิสาขบูชา นี้ แม้ว่าจะสำคัญและน่าอัศจรรย์เพียงใด ก็เป็นคุณวิเศษจำเพาะของพระพุทธเจ้าแต่พระองค์เดียว คุณค่าที่พุทธศาสนิกชนจะรับ

มาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ ก็เพียงแต่ให้บังเกิดความภาคภูมิใจในองค์พระบรมศาสดา และเป็นเครื่องเพิ่มพูนความเลื่อมใสศรัทธาให้แน่นแฟ้น แต่ก็คงสุดวิสัยที่จะนำมาเป็นแบบอย่างสำหรับปฏิบัติตาม

ความสำคัญและความน่าอัศจรรย์ของพระพุทธศาสนานั้นอยู่ที่ เป็นสิ่งซึ่งนำมาปฏิบัติได้ ให้ผลสมจริง เหตุการณ์ทั้ง ๓ ในวันวิสาขบูชา มีความสำคัญและความน่าอัศจรรย์ในทางปฏิบัติเช่นนี้ด้วย จึงนับได้ว่า เป็นความสำคัญและความน่าอัศจรรย์ที่แท้จริง ยิ่งใหญ่กว่าความสำคัญและความน่าอัศจรรย์อย่างทีกล่าวมาในตอนแรกเสียอีก ความสำคัญและความน่าอัศจรรย์เช่นว่านี้ ก็คือความสำคัญและความน่าอัศจรรย์แห่งความหมาย ซึ่งเราทั้งหลายสามารถถือเป็นแบบอย่าง นำไปประพฤติปฏิบัติตามได้

ความประจวบพอดีกันของเหตุการณ์ทั้ง ๓ ในวันวิสาขบูชา มีความสำคัญและความน่าอัศจรรย์ โดยทำให้เราเกิดความภาคภูมิใจ และความเลื่อมใสศรัทธา แล้วกระทำอามิสบูชาต่อพระรัตนตรัย แต่ความหมายอันลึกซึ้งที่ประสานกันของเหตุการณ์ทั้งสามนั้นมีความสำคัญและความน่าอัศจรรย์ โดยเป็นอนุสติเตือนใจให้เราระลึกถึงหลักธรรมแล้วกระทำปฏิบัติบูชา

พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า อามิสบูชา คือ การบูชาด้วย

สิ่งของ เช่น ดอกไม้ รูปเทียน และอาหาร แม้จะสำคัญก็ยังไม่เป็นรอง ปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมจึงจะสูงสุดและสำคัญอย่างแท้จริง เป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ทั้งแก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง ทั้งแก่สันติสุขของพุทฺชน และเป็นเครื่องสืบต่ออายุพระศาสนาที่มั่นคงแน่นอน เมื่อปฏิบัติบูชามีอยู่ อามิสบูชาก็เป็นกำลังสนับสนุนและพลอยมีความสำคัญ แต่ถ้าไร้ปฏิบัติบูชา อามิสบูชาทั้งหมดความหมาย

ความหมายของวันวิสาขบูชา ในแง่คติจากพระชนมชีพของพระบรมศาสดา

การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นตรงกันในวันเดียว ความหมายของเหตุการณ์ทั้งสามนั้นก็เกี่ยวพันประสานกันเป็นอันเดียว

การประสูติ ของพระองค์ มีความหมายเตือนให้เราระลึกว่า คนทุกคนแม้จะเริ่มต้นชีวิตโดยความเป็นมนุษย์มีกำเนิดไม่แตกต่างกัน แต่ต่อจากจุดเริ่มต้นนั้นแล้ว มนุษย์ก็แสดงความเป็นสัตว์ประเสริฐออกมา ด้วยความเป็นผู้สามารถที่จะฝึกฝนอบรม บุคคลผู้มีจุดหมายอันสูงส่งมุ่งบำเพ็ญความดีงามปรับปรุงตนอยู่ตลอดเวลา อาศัยความเพียรและสติปัญญาฝึกฝนตนให้บรรลุความเป็นมนุษย์ผู้เยี่ยมยอดได้ กลายเป็นศาสดาที่เคารพบูชาของปวงเทพและหมู่มนุษย์ นำประโยชน์สุขมาให้ไม่เฉพาะแต่ตนเองผู้เดียว

แต่เกื้อกูลแก่ชาวโลกทั้งหมดด้วย พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างแสดงประจักษ์พยานของภาวะเช่นนี้ ทุกคนจึงควรมีกำลังใจเพียรพยายามใช้สติปัญญาพิจารณา บำเพ็ญความดีงาม ฝึกฝนปรับปรุงตนให้เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

การตรัสรู้ เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกว่า สิ่งสำคัญที่เป็นผลสำเร็จ และเป็นจุดมุ่งหมายแห่งความเพียรพยายามและการใช้สติปัญญาของพระพุทธเจ้า ซึ่งทำให้พระชนมชีพของพระองค์กลายเป็นสิ่งมีคุณค่าอย่างสูงสุดนั้น หาใช่การได้มาซึ่งสิ่งสำหรับปรนเปรอบำรุงบำเรอความสุขส่วนตนไม่ แต่เป็นการเข้าถึงความดีงามอย่างสูงสุดที่ทำให้พระชนมชีพของพระองค์เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ พร้อมทั้งเผื่อแผ่ขยายความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์นั้นออกไปให้แก่ชีวิตอื่น ๆ ด้วย เรียกว่านำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่โลก การเข้าถึงความดีงามนี้เองที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะผู้เป็นมนุษย์ กลายเป็นพระพุทธเจ้า ทำให้มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ความดีงามที่ว่านี้ คือสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” หรือ “พระธรรม”

การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าทำให้ธรรมปรากฏขึ้นในโลก ธรรมปรากฏขึ้นแล้ว ก็กระจายความดีงามออกไป ด้วยคำสอนที่สาดแสงสว่างส่องทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีงาม นำไปสู่ประโยชน์สุขและความอยู่ร่วมกันอย่างสงบร่มเย็น

นอกจากนี้ การตรัสรู้ยังสอนเราด้วยว่า การบรรลุผลสำเร็จที่ดั่งามนั้น มิใช่จะกระทำได้ง่าย พระพุทธเจ้า กว่าจะตรัสรู้ได้ ต้องทรงบำเพ็ญเพียรพยายาม ใช้สติปัญญา แสวงหาค้นคว้าทดลองด้วยความเด็ดเดี่ยวและอดทน จนบางครั้งแทบจะสิ้นพระชนมชีพตลอดเวลายาวนานถึง ๖ ปี ครั้นตรัสรู้แล้ว เมื่อทรงนำธรรมอันเป็นหลักแห่งความจริง ความดั่งามนั้น ไปสั่งสอนผู้อื่น ก็ต้องทรงเสียสละลำบาก พระกาย เสด็จเที่ยวไปทุกถิ่น แม้ที่แสนจะกันดารและฝำภยันตราย บุคคลที่จะทำความดั่งาม บำเพ็ญประโยชน์สุข แก่หมู่ชน ก็ควรดำเนินตามพุทธปฏิบัติ โดยการเพียรพยายามด้วยความเสียสละ อดทน ไม่ย่อमत้อถอย

การปรินิพพาน มีความหมายที่เป็นอนุสติ ให้ระลึกว่า พระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นชีวิตมนุษย์ เมื่อถึงคราวสิ้นสุด ก็ดับสิ้นไปตามกาลเวลา แต่พระธรรมที่ได้ทรงค้นพบ เปิดเผยไว้ ทำให้ปรากฏในโลกแล้ว เป็นหลักแห่งความจริงและความดั่งามอันอมตะ ไม่เคลื่อนคลาด แตกดับ เป็นสิ่งไม่ตาย ยังคงส่องทางแห่งปัญญาเพื่อบรรลุประโยชน์สุขแก่มุมนุชนิยมสืบต่อไป และทั้งพระพุทธเจ้ายังได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ไว้ทำหน้าที่รักษาสืบทอดส่งต่อประทีปแห่งธรรมแทนพระองค์ต่อ ๆ มาอีกด้วย แม้ว่าพระพุทธเจ้า จะทรงหยุดเลิกพุทธกิจ ก็ได้ทรงหยุดเลิกในเมื่อมีอมตธรรม สำหรับอำนวนวยอมตประโยชน์สืบต่อมา การปรินิพพาน

เป็นการดับสนิทในเมื่อกิจสำเร็จ การดำเนินให้เข้าถึงอมตธรรมและบรรลุมตประโยชน์เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลาย ทั้งที่จะต่างคนต่างทำ และร่วมกันช่วยกันทำต่อไป

อย่างไรก็ตาม หากจะมองความหมายให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก ย่อมเห็นได้ว่า บรรดาเหตุการณ์สำคัญ ๓ อย่าง ในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้านั้น การตรัสรู้ ต้องนับว่ามีความสำคัญสุดยอด การเริ่มต้นและการสิ้นสุดของชีวิตที่เรียกว่าการเกิด การตายนั้น มนุษย์ทุกคนมีเสมอเหมือนกัน แต่ข้อพิเศษอยู่ที่ชีวิต ซึ่งเป็นไปในระหว่างจุดต้นและสุดทั้งสองนี้

สิ่งที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระพุทธเจ้า และทำให้เราเคารพบูชาพระองค์ ก็คือการตรัสรู้อันพร้อมมาด้วยการกระทำต่าง ๆ เพื่อการตรัสรู้ และพุทธกิจต่าง ๆ ที่ได้ทรงบำเพ็ญอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการตรัสรู้ แต่เพราะพระชนมชีพของพระองค์ เป็นฐานที่ตั้งที่อาศัยแห่งการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจเหล่านั้น วันประสูติ และวันปรินิพพานของพระองค์จึงย่อมพลอยมีความสำคัญตามไปด้วย

ความเป็นพระพุทธเจ้าอันเกิดจากการตรัสรู้ และการทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มนุษยชาติ ที่เรียกว่า “พุทธกิจ” นี้ โดยแท้ ที่เป็นฐานรองรับความสำคัญ และความน่าอัศจรรย์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับพระองค์ เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนเคารพบูชาพระองค์ และเป็นส่วนสาระสำคัญที่พุทธศาสนิกชนจะ

พียงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระองค์ ดังคำพรรณนาแสดงพระคุณของพระพุทธเจ้า ที่คนหลายราย หลายพวก หลายหมู่ ได้กล่าว และบันทึกเอาไว้เป็นประจักษ์หลักฐาน

ความหมายของวันวิสาขบูชา

ในแง่ปรากฏการณ์ยิ่งใหญ่ในประวัติแห่งมนุษยชาติ

ความหมายของวันวิสาขบูชาที่ได้กล่าวมานั้น แม้จะลึกซึ้งและสำคัญ ก็ยังจำกัดแคบ เป็นเชิงคติเกี่ยวกับชีวิตบุคคล คือพระชนมชีพของพระบรมศาสดา วันวิสาขบูชายังมีความหมายที่กว้างขวางยิ่งกว่านั้น ซึ่งเป็นความหมายในชั้นหลักการของพระพุทธศาสนา ตรงกับความจริงที่ว่า การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ก็คือการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา และในแง่นี้ การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา เป็นปรากฏการณ์อันยิ่งใหญ่ที่มีลักษณะพิเศษ ถือได้ว่าเป็นการขึ้นสู่ยุคใหม่แห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ โดยที่การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า มีความหมายเชิงหลักการ ดังนี้

๑. การประสูติของพระพุทธเจ้า คือการประกาศอิสรภาพของมนุษย์

การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ก็หมายถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าด้วย เป็นความหมายที่โยงถึงกันอยู่ในตัว

การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะมีสัญลักษณ์อยู่ที่การทรงประกาศการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ด้วยพระดำรัสที่เรียกว่า “อาสภิวาจา” (วาจาอาจหาญ) ว่า “*อคุโคหมสมิ โลกุตฺต, เขฎฺฐโฆหมสมิ โลกุตฺต, เสฎฺฐโฆหมสมิ โลกุตฺต*” แปลว่า “เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก เราเป็นพื้ใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก”

พระวาจานี้ทรงประกาศท่ามกลางสังคมมนุษย์ที่มีอิทธิพลของการนับถือเทพเจ้าครอบคลุมและครอบงำไปทั่วทั้งหมด คำว่า “เขฎฐ” เป็นต้นนั้น เป็นคำแสดงฐานะของพระพรหมผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มนุษย์ยุคนั้นเชื่อว่าชีวิตและสังคมของตนจะดีร้ายเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นต่ออำนาจของเทพเจ้าที่จะลงโทษหรือโปรดปรานดลบันดาลให้เป็นอย่างไร สิ่งที่มนุษย์จะต้องทำเพื่อนำผลดีมาสู่ชีวิต ครอบครั้ว และสังคมของตน ก็คือการยอมสยบต่อเทวบัญชา และการอ่อนวอนนุชาขอผลที่ปรารถนา ด้วยการเช่นสรวงสังเวย และการนุชาয়ญ

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ได้ประกาศหลักการที่เป็นการปฏิวัติความคิดความเชื่อและวิถีชีวิตของมนุษย์ว่า มนุษย์นี้เป็นสัตว์พิเศษ มีศักยภาพที่จะฝึกฝนพัฒนาให้ดีเลิศประเสริฐสูงสุดได้ เมื่อมนุษย์ฝึกฝนพัฒนาตนให้มีคุณความดีและมีปัญญาญาณสมบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นบุคคลผู้

ประเสริฐเลิศสูงสุด ที่เรียกว่า “พุทธะ” ซึ่งเทพเจ้าทั้งหลายตลอดแม้กระทั่งพระพรหมก็จะน้อมนบบูชา ฉะนั้น มนุษย์ที่ฝึกฝนพัฒนาตนสูงสุด คือ พุทธะนี้ต่างหาก ที่เป็น “อัคระ” (ผู้เลิศ) เป็น “เชฏฐะ” (ผู้เป็นใหญ่) เป็น “เสฏฐะ” (ผู้ประเสริฐ) หาใช่เทพเจ้า แม้แต่พระพรหมผู้เป็นเจ้าไม่

ด้วยหลักการนี้ พระพุทธศาสนาได้กระตุ้นและกระตุ้นมนุษย์ให้หันมาใส่ใจในศักยภาพแห่งมนุษย์ที่มีอยู่ในตนเอง และเกิดความสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาชีวิตและความ เป็นอยู่ พฤติกรรม ภูมิธรรม ภูมิปัญญาของตน ด้วยความตระหนักว่า สันติ สุข และอิสรภาพ แห่งชีวิตและสังคมของตนจะสัมฤทธิ์หรือไม่ และแค่นั้นเพียงใด อยู่ที่ การฝึกฝนพัฒนาตัวของตัวเอง หาใช่อยู่ที่การดลบันดาลของเทพเจ้าไม่ มนุษย์ไม่ควรจะมัวคิดหาทางพะเน้าพะนอ อ้อนวอนเอาอกเอาใจเทพเจ้า แต่ควรหันมาเพียรพยายามพัฒนาตนเองให้มีความสามารถที่จะสร้างสรรค์ความสำเร็จ ด้วยสติปัญญาของตน

การประสูติของพระพุทธเจ้า หรือการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิวัติในประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ ด้วยการประกาศว่า อำนาจสูงสุดที่กำหนดชะตากรรมของมนุษย์ ก็คือการฝึกฝนพัฒนาตน และการกระทำด้วยปัญญาที่พัฒนาขึ้นมาให้รู้ความจริงของธรรมชาติ หาใช่การดลบันดาลของเทพเจ้าไม่

๒. การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือการปรากฏแห่งธรรมขึ้นมาเป็นใหญ่สูงสุด

อิสรภาพของมนุษย์ ที่ทรงประกาศในการประสูตินั้น จะบรรลุผลเป็นจริงก็เพราะมีการตรัสรู้ กล่าวคือเมื่อมนุษย์รู้เข้าใจมองเห็นความจริงของธรรมชาติแล้วปฏิบัติกิจการทั้งหลายได้ถูกต้องตามธรรม โดยฝึกฝนพัฒนาตนให้มีปัญญาญาณจนตรัสรู้เข้าถึงธรรมแล้ว มนุษย์จึงเป็น “พุทธะ” ผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด

การตรัสรู้ คือการบรรจบประสานระหว่างปัญญาของมนุษย์ กับธรรม คือความจริงของธรรมชาติ เมื่อตรัสรู้แล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า “ยथा หเว ปาตุภวานฺติ ธมฺมา” เป็นต้น” มีใจความว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่บุคคลประเสริฐ ผู้เพียรพยายามเพ่งพินิจอยู่ เมื่อนั้นปวงความสงสัย ย่อมมลายไป เพราะมารู้เข้าใจถึงธรรมพร้อมทั้งเหตุของมัน . . . เพราะได้รู้ถึงภาวะที่สิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย . . . ขจัดมารและเสนาเสียได้ ดังตะวันส่องฟ้าทอแสงจ้าอยู่ ฉะนั้น”

ธรรมคือความจริงของธรรมชาตินั้นแหละยิ่งใหญ่สูงสุดหาใช่เทพเจ้าหรืออำนาจดลบันดาลอันใดไม่ แม้แต่เทพทั้งหลายก็อยู่ใต้อำนาจของธรรม คือความจริงแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยเป็นต้นในธรรมชาตินั้นเอง ธรรมย่อมเหนือเทพ เทพจะเหนือธรรมไปไม่ได้ เมื่อรู้เข้าใจอย่างนี้แล้ว มนุษย์ก็จะ

ได้เพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาตนให้รู้เข้าใจและปฏิบัติการทั้งหลายให้ถูกต้องตามธรรม เพราะมนุษย์มีปัญญาที่สามารถพัฒนาให้ถึงธรรมได้

เมื่อเข้าถึงธรรมแล้ว ก็มีความเป็นอิสระที่จะเป็นอยู่และทำการอย่างประสานกับธรรม ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจธรรมนั้น ซึ่งมีความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่ต้องคอยเอาอกเอาใจคอยรอคำสั่งบัญชาของเทพดาพรหมเจ้า ที่ไม่รู้ว่าจะต้องประสงค้อย่างใด และจะขัดเคืองหรือโปรดปรานอย่างไร เมื่อใด

๓. การปรินิพพาน คือการเตือนจิตสำนึกในวิถีชีวิตแห่งความไม่ประมาท

ด้านหนึ่งของธรรมหรือความจริงแห่งกฎธรรมชาติ ก็คือความไม่เที่ยงแท้คงทน และความเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย ของสิ่งทั้งหลาย ธรรมคือความจริงนี้มีอยู่ หรือกำกับอยู่กับชีวิตของมนุษย์ทุกคน โดยเฉพาะการที่ชีวิตนั้นจะต้องสิ้นสุดลงด้วยความตาย

ในขณะที่ความเป็นจริงของธรรมบอกเราว่า เราจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติ มีความสามารถ และมีปัญญาที่จะรู้เข้าใจและปฏิบัติการทั้งหลายให้ถูกต้องตามธรรมคือกฎธรรมชาติ ชีวิตของเราจะดิ่งงามเลิศประเสริฐ

บรรลूसันติสุขและอิสรภาพแท้จริง ก็ต่อเมื่อมีปัญหาเข้าถึงธรรมและสามารถทำชีวิตและสังคมมนุษย์ให้ดำเนินตามธรรม แต่พร้อมกันนั้นธรรมนั่นเองก็กำกับความจริงไว้ว่า ชีวิตและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของเราทุกอย่างไม่ยั่งยืนคงทนอยู่ตลอดไป จะต้องเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นเราจะนิ่งนอนใจประมาทอยู่ไม่ได้ เพราะถ้ามีวประมาทผิดเพี้ยนละเลย ชีวิตของเราอาจหมดโอกาสที่จะพัฒนาให้เข้าถึงคุณค่าและประโยชน์ที่พึงได้จากธรรม

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และประกาศแก่โลกแล้วนั้น มาปรากฏผลเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมของเรา และเพื่อให้ชีวิตและสังคมของเราดำเนินไปสู่ความดีงาม ความมีสันติสุขและอิสรภาพ อันพึงได้จากธรรมนั้น เราจึงจะต้องเป็นอยู่อย่างไม่ประมาท หรือดำเนินไปในวิถีชีวิตแห่งความไม่ประมาท

เพราะฉะนั้น เมื่อจะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าจึงตรัสพระวาจาสุดท้ายที่เรียกว่า “ปัจฉิมวาจา” อันถือได้ว่าเป็นเครื่องหมายและความหมายแห่งการปรินิพพานว่า “วธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ” แปลว่า “สิ่งทั้งหลายที่เกิดจากปัจจัยปรุงประกอบขึ้น ล้วนมีอันจะต้องเสื่อมสลายไป เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม”

ทำการบูชาให้สมค่าของวันวิสาขะ

ถ้าวันวิสาขบูชาจะช่วยให้เราระลึกถึงความหมายของการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน อย่างเข้าถึงหลักการของพระพุทธศาสนาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และเตือนใจให้เรานำหลักการนั้นมาใช้ประโยชน์กันอย่างจริงจัง การบูชาของเรา ก็จะเกิดคุณค่า เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม อย่างสมคุณค่าของวันวิสาขบูชาโดยแท้จริง และจะช่วยให้มนุษยชาติก้าวขึ้นสู่ยุคใหม่แห่งการพัฒนามนุษย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนำไว้นานแล้ว ได้จริงจังเสียที แต่ถ้าจะคิดเอาง่าย ๆ อย่างน้อยก็ควรระลึกพิจารณาตามที่กล่าวต่อไป

ในวันเกิดบ้าง ในวันตายบ้าง ของบรรพบุรุษ บุรพการีชน คนที่เราเคารพนับถือ ตลอดจนจรรยาตีสุนิหิตรสหายน คนทั้งหลายนิยมกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการแสดงความเคารพนับถือและความมีน้ำใจต่อบุคคลผู้นั้น ไฉนเล่า ในวันวิสาขบูชา อันเป็นวันที่ระลึกถึงการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนจะไม่เพียงทำการแสดงออกอะไรสักอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นการแสดงน้ำใจต่อพระบรมศาสดาของตน

ในวันທີ່ระลึกถึงบุคคลผู้มีความสำคัญของวงศ์ตระกูล ของกลุ่มชน หรือท้องถิ่นหนึ่ง ก็ยังมีการจัดพิธีที่ระลึกหรืองานเฉลิมฉลองกัน ไฉนเล่าในวันวิสาขบูชาที่ระลึกถึง

พระพุทธเจ้า ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มวลมนุษย์
ประชาชนจะไม่พึงจัดพิธีสมโภชหรืองานมหาบูชา

พุทธศาสนิกชนผู้ปรารถนาจะแสดงน้ำใจต่อพระบรม
ศาสดา อย่างน้อย หากจะสงบจิต ระลึกถึงพุทธภาสิตหรือ
คำสอนของพระพุทธเจ้าสักข้อหนึ่ง ก็คงจะพอเชื่อว่าได้ทำ
อะไรอย่างหนึ่งเป็นพุทธบูชา

ถ้าสามารถพิจารณาตั้งจิตคิดไปตามให้เห็นความ
หมายด้วย ก็จะเชื่อว่าได้กระทำพุทธบูชาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก

หากมองเห็นความหมายที่จะพึงปฏิบัติได้แล้วนำไป
เป็นแบบอย่างสำหรับประพฤติตาม ก็ย่อมจะได้ชื่อว่า เป็นผู้
กระทำปฏิบัติบูชา อันเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ที่
พุทธศาสนิกชนจะพึงแสดงออกได้ต่อพระบรมศาสดาของตน
นับว่าเป็นอันสงสรวอย่างสูงสุดของวันวิสาขบูชา

แท้จริง การที่เราบูชาพระพุทธเจ้านั้น มิใช่เป็นการทำ
เพื่อประโยชน์แก่พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าก็ได้ทรง
ต้องการได้รับผลประโยชน์อะไรจากเรา แต่เมื่อเราบูชา
พระพุทธเจ้า ผลดีหรือประโยชน์ก็เกิดแก่ตัวเราผู้บูชานั้นเอง
ทั้งแก่ชีวิตของเรา และแก่สังคมของเราทั้งหมด

เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า จิตใจของเราก็โน้มโน้มไปใน
ทางแห่งความดีงาม ทำให้จิตใจเจริญอกงาม เอิบอิ่ม เป็นสุข

เมื่อเรานูชาพระพุทธเจ้า เราก็โน้มนำเอาพระคุณ ความดีของพระพุทธเจ้าเข้ามาไว้ในจิตใจของเรา ทำให้เรามั่นใจที่จะดำเนินต่อไปในวิถีทางแห่งความดีงาม และประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระพุทธจริยาของพระองค์

เมื่อเรานูชาพระพุทธเจ้า ก็เป็นการเตือนใจตัวเราเอง ให้ระลึกถึงธรรมทั้งหลายที่พระองค์ทรงสั่งสอน ซึ่งเราจะต้องเพียรพยายามปฏิบัติบำเพ็ญให้ก้าวหน้าต่อไปจนกว่าจะจบสิ้นสมบูรณ์

เมื่อเราทั้งหลายพากันนูชาพระพุทธเจ้า ก็จะเป็นสัญญาณของการที่เราเคารพยกย่องนิยมนบุคคลที่ดีมีธรรม และการเคารพเชิดชูธรรมที่เป็นความดีและความจริง ซึ่งหากสังคมยังยึดถือในการนุชาอย่างนี้ สังคมก็จะดำรงรักษาธรรมไว้ได้ และธรรมก็จะคุ้มครองรักษาสังคมให้มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

หากระลึกถึงพุทธภาษิตหรือคำสอนใด ๆ ไม่ได้เลย และไม่สามารถทำอะไรอื่นอีกได้ ก็พึงสละเวลาทำใจให้สงบ แล้วอ่านหรือฟังคำสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าสักท่อนหนึ่งตอนหนึ่ง ถ้าในขณะที่อ่านหรือฟัง จิตใจเกิดความเลื่อมใสศรัทธา เกิดปีติปราโมทย์ขึ้น หรือมีใจปลอดโปร่งโล่งเบาเบิกบานผ่องใส ก็นับว่าได้มีส่วนร่วมฉลองวันวิสาขบูชา และกระทำพุทธบูชาในวันสำคัญนี้ด้วย

เชิงอรรถ

- ๑ ประมาณ พ.ศ. ๔๒๐ ตามคัมภีร์มหาवंส พงศาวดารลังกา เล่าไว้
- ๒ อาสภิวาจา ในคราวประสูติ ดู ที.ม.๑๐/๒๖ (ที่สมณิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๖); ม.อ.๑๔/๓๗๗ (มัชฌิมนิกาย อุपरิปณาสกั พระไตรปิฎก เล่ม ๑๔ ข้อ ๓๗๗)
- ๓ พุทธอุทาน เมื่อแรกตรัสรู้ ดู วินย.๔/๑-๓ (วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๑-๓); ชุ.อ.๒๕/๓๘-๔๐ (ชุตตนิกาย อุทาน พระไตรปิฎก เล่ม ๒๕ ข้อ ๓๘-๔๐)
- ๔ ปัจฉิมวาจา คราวปรินิพพาน ดู ที.ม.๑๐/๑๔๓ (ที่สมณิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐ ข้อ ๑๔๓); ส.ส.๑๕/๖๒๐ (สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๕ ข้อ ๖๒๐)

มองวันวิสาขบูชา หยั่งให้ถึงอารยธรรมของโลก*

วิสาขบูชา ที่เป็นมาในหมู่ชาวพุทธ

ถาม กราบนมัสการท่านเจ้าคุณอาจารย์ เนื่องจากองค์การสหประชาชาติได้มีมติยอมรับวันวิสาขบูชาเป็นวันสากลของโลก การที่สหประชาชาติให้การยอมรับครั้งนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า วันวิสาขบูชา นั้น ไม่เพียงแต่เป็นวันสำคัญของชาวพุทธเท่านั้น แต่มีความสำคัญต่อชาวโลกด้วย จึงขอกราบเรียนท่านเจ้าคุณอาจารย์ให้พุดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับวันวิสาขบูชา

ขอเริ่มด้วยคำถามว่า วันวิสาขบูชา นี้คือวันอะไร

ตอบ วิสาขบูชา พุดง่าย ๆ ก็คือ “วันพระพุทธรเจ้า” เพราะเป็นวันที่เราจัดพิธีบูชา เพื่อแสดงความเคารพ และ

* พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ให้สัมภาษณ์แก่มูลนิธิพุทธธรรม เนื่องในโอกาสวันวิสาขบูชา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๓ ณ วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพิก อ.สามพราน จ.นครปฐม

ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า เป็นการประกาศว่าเรามองเห็นคุณประโยชน์ที่พระองค์ได้กระทำไว้ต่อพระพุทธศาสนา และต่อสังคมมนุษย์

ที่ว่าเป็นวันพระพุทธเจ้า ก็เพราะว่าเป็นวัน “ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ” ของพระองค์ เมื่อเป็นวัน ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า ก็เป็นวันพระพุทธเจ้า และถือได้ว่าเป็น “วันเกิดของพระพุทธศาสนา” ด้วย เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตั้งหรือประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้น

เพราะฉะนั้นจึงพูดรวมกันได้ว่า วันวิสาขบูชา ก็คือ วันที่เรามาแสดงความเคารพบูชา ระลึกในพระคุณความดีและประโยชน์ที่พระพุทธเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญไว้ให้แก่มวลมนุษย์ โดยเฉพาะในการที่ได้ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชาวโลก

เนื่องจากวัน ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ของพระพุทธเจ้า ตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะ เพราะฉะนั้นการบูชาหรือพิธีนี้จึงจัดในเดือนวิสาขะ ที่เราเรียกกันง่าย ๆ ว่า เดือนหก และจึงเรียกว่า วิสาขบูชา

ถาม วันวิสาขบูชาีความเป็นมาอย่างไร

ตอบ ในเรื่องความเป็นมานั้น บางส่วนเราอาจจะไม่ชัดเจน คือ เป็นเรื่องของเหตุการณ์และกิจกรรมของมนุษย์ใน

ประวัติศาสตร์ บางตอนมีหลักฐาน เราก็รู้ชัดเจน บางตอน
ไม่มีหลักฐาน ทั้งๆ ที่มีการปฏิบัติหรือกิจกรรม แต่เราก็ไม่
สามารถยกมาพูดได้

วันวิสาขบูชาเกิดจากการที่ชาวพุทธต้องการแสดงออก
โดยมารวมตัวกัน แสดงความระลึกในพระคุณของพระพุทธเจ้า
มีการทำกิจกรรมที่เรียกว่าบุญกุศลต่างๆ โดยเฉพาะก็คือการ
บูชา การจัดกิจกรรมเช่นนี้จะเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อไรคงยากที่
จะบอก เพราะยังไม่เห็นหลักฐานชัดเจน

ถ้าพูดถึงเฉพาะในประเทศไทย เราก็บอกได้เท่าที่รู้ว่ามี
ขึ้นตั้งแต่ครั้งสุโขทัย สืบทอดมาเรื่อยๆ แต่ในสมัยอยุธยาจะมี
แค่ไหนก็ไม่ชัดเจนนัก เพราะขาดตอนลงในช่วงปลายที่กรุง
ศรีอยุธยา มีเหตุการณ์บ้านเมืองวุ่นวายสับสน บางท่านก็ว่า
หยุดชะงักไป แล้วมาฟื้นฟูอีกเมื่อตั้งกรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๒ ได้
ทรงฟื้นฟูพิธีวิสาขบูชาขึ้นมาโดยทำเป็นการใหญ่ สมเด็จพระ
สังฆราชมีเป็นเจ้าของความคิดในฐานะที่ท่านเป็นประมุข
สงฆ์ในประเทศไทยเวลานั้น

ครั้งนั้น ทางการบ้านเมือง ได้ประกาศให้ทำพิธีเฉลิม
ฉลอง โดยทำเป็นกิจกรรมใหญ่ถึง ๓ วันด้วยกัน การเฉลิม
ฉลองนี้เป็นไปในเรื่องของบุญกุศล ไม่ได้สนุกสนานแบบมี
การกินเหล้าเมายาอะไร ตรงข้ามก็คือ ให้ทำความดี เว้นจาก
ความชั่ว ไม่ให้มีอบายมุข ไม่ให้มีสุราการพนัน และส่งเสริม

กิจกรรมในการทำความดีต่างๆ

ที่พูดมานี้เป็นเรื่องของวันวิสาขบูชาที่ปฏิบัติกันมาในประเทศไทย ไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นครั้งแรก แต่เท่าที่เรารู้ว่ามีในประเทศไทย ก็เป็นมาอย่างนี้ โดยเฉพาะตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มีการจัดประเพณีวันวิสาขบูชาต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

แต่ปัจจุบันนี้การจัดงานหดลงไปเหลือวันเดียว และยิ่งกว่านั้นวันเดียวบางทีก็เหลือเพียงส่วนของวัน ไม่ได้เต็มวัน แต่ก็มีผู้พยายามที่จะให้ความสำคัญอย่างที่มีการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ที่สนามหลวง ซึ่งจัดกันมาเป็นเวลา ๑๖ ปีแล้ว ปีนี้เป็นปีที่ ๑๗ เมื่อมีพุทธมณฑลขึ้นมา ก็จัดที่พุทธมณฑลด้วย แล้วก็จัดตามวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการจัดงานวันวิสาขบูชาทั่วไป สำหรับประชาชนแต่ละท้องถิ่น

ถาม ประเทศอื่น ๆ มีการจัดงานวันวิสาขบูชากันอย่างไรบ้าง

ตอบ ประเทศอื่นก็ถือวันเกิดของพระพุทธเจ้า คือวันประสูติเป็นวันสำคัญ อย่างญี่ปุ่นก็มีวันประสูติของพระพุทธเจ้า เท่าที่ทราบเวลานี้เขาใช้วันสุริยคติ โดยกำหนดแน่นอนลงไปว่าเป็นวันที่ ๘ เมษายน ของทุกปี

ที่ศรีลังกาเขาจัดงานใหญ่มาก ปัจจุบันนี้ก็ยิ่งใหญ่อยู่ เขาเอาจริงเอาจังมาก ราชการหยุด ๒ วัน ชาวบ้านนุ่งขาว

หม่ขาวมาอยู่วัดถ้ำศีล ๕ วัน ตั้งโรงงานและจัดการแสดงทางธรรม ๑ เดือน แสดงว่าเขาเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อเห็นความสำคัญของวันวิสาขบูชา ก็แสดงว่าเห็นความสำคัญของพระพุทธเจ้า เมื่อเห็นความสำคัญของพระพุทธเจ้า ก็คือ เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา อันนี้เนื่องอยู่ด้วยกันเป็นธรรมดา

มองวันวิสาขบูชา ด้วยปัญญาที่รู้ตระหนักรู้

ถาม วันวิสาขบูชามีความสำคัญต่อชาวพุทธอย่างไร

ตอบ วันวิสาขบูชาสำคัญต่อชาวพุทธ เพราะว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น เราจึงเรียกพระองค์ว่า “พระบรมศาสดา”

เมื่อพระพุทธศาสนาสำคัญต่อเรา พระพุทธเจ้าก็สำคัญต่อเราชาวพุทธทั้งหลาย นี่เป็นการพูดในแง่หลักทั่วไป

ถ้าจะพูดในความหมายที่ลึกลงไป วันวิสาขบูชาก็มีความสำคัญในแง่ที่ว่า เป็นเครื่องเตือนใจให้เรา นำเอาหลักพระพุทธศาสนาขึ้นมาประพฤติกปฏิบัติ อย่างน้อยเริ่มต้นด้วยเตือนใจให้เราไม่ลืมที่จะมองความหมายว่าพระพุทธศาสนา คืออะไร แล้วก็ เป็นโอกาสสำหรับการทำความดีงามต่างๆ

เริ่มตั้งแต่การมาระลึก ทบทวนความหมาย ตรวจสอบความเข้าใจ และชวนชววยศึกษาพระพุทธศาสนา ถ้าเราใช้โอกาสนี้มาเตือนใจกัน แล้วส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจ และชวนกันประพฤติปฏิบัติ ก็จะเป็นผลดีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมส่วนรวม

แต่ละปีเราอาจจะมาตกลงกันว่า ปีนี้จะเน้นอะไรสำหรับชาวพุทธ เช่น เน้นเรื่องที่สัมพันธ์กับสภาพสังคม โดยพิจารณาว่าสังคมไทยเวลานี้มีสภาพเป็นอย่างไร มีจุดอ่อนจุดแข็งในแง่ไหน มีปัญหาทางด้านสังคม เช่น อบายมุข ยาบ้า ยาเสพติด การพนัน ที่หนักมาก ประชาชนลุ่มหลงในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และการอ้อนวอนหวังผลจากการดลบันดาล การบ้านการเมืองก็มีปัญหาจากความไม่สามัคคีเป็นต้น ตลอดจนเรื่องของความไม่สะอาด ไม่เรียบร้อย ไม่สุจริตต่างๆ ดังที่มีเรื่องราวเกิดขึ้นมากมาย เป็นเหตุการณ์ความไม่เป็นไปของสังคม ซึ่งชาวพุทธก็คือคนไทยทั่ว ๆ ไปนี้แหละ ต้องมีความรับผิดชอบ

โดยเฉพาะความรับผิดชอบในฐานะชาวพุทธนี้ต้องสูง เพราะพฤติกรรมเสื่อมทรามเสียหายเหล่านี้ จะเป็นอบายมุข กิเลส ความไม่สุจริตในการบริหารดำเนินกิจการต่างๆ กิเลส เป็นเรื่องที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา มาก ถ้าเราจะให้พระพุทธศาสนามีความหมาย และแสดงว่าคนไทยนับถือพระพุทธ

ศาสนาจริง ก็ต้องให้คนไทยแสดงตัวออกมาด้วยพฤติกรรม หรือการกระทำ และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลัก พระพุทธศาสนา

เมื่อชีวิตและสังคมของเรามีสภาพอย่างนี้ ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา ก็เป็นเครื่องฟ้องตัวเอง ที่เราจะต้องมาทบทวนพิจารณากัน แล้วก็วิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไข

วันวิสาขบูชาก็เป็นโอกาสสำคัญที่จะได้มาเอาจริงเอาจัง โดยมารวมใจกัน ประชุมกัน หรือร่วมมือกัน ในการวางแนวทางนโยบาย เริ่มตั้งแต่หยิบยกปัญหาขึ้นมาถกเถียง แล้วตั้งประเด็นเป็นจุดกำหนด และวางเป้าหมายใหญ่ๆ ที่เราจะเอาจริงเอาจังเพื่อปรับปรุงกิจการพระศาสนา พัฒนาชีวิตและสังคม เมื่อได้จุดหมายชัดเจนแล้ว ก็วางวิธีการในการแก้ปัญหาให้เป็นเรื่องที่จะทำกันให้จริงจังต่อไป

ถาม อยากทราบว่า วันวิสาขบูชามีความสำคัญต่อชาวโลกอย่างไร

ตอบ พระพุทธศาสนาสำคัญต่อโลก ก็คือในแง่ที่ “เป็นบ่อเกิดสำคัญของอารยธรรมมนุษย์” ซึ่งจะพูดตามภาวะที่เป็นอยู่ในบางแถบของโลกก็ได้ หรือจะพูดในแง่ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโลกทั้งหมดก็ได้

อารยธรรมมนุษย์นั้นเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ในถิ่นต่างๆ เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมา ก็ทำให้เกิดความก้าวหน้าในการสร้างสรรค์ในส่วนต่างๆ ของโลก ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์แห่งวัฒนธรรมและอารยธรรมของมนุษย์ในท้องถิ่นต่างๆ แต่ละภูมิภาค หรือแต่ละประเทศก็ดี หรือในส่วนรวมของโลกก็ดี ถ้าเราศึกษาดูให้ดี ก็จะเห็นส่วนร่วมและบทบาทสำคัญของบุคคลในพระพุทธศาสนา และของตัวสถาบันพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

เมื่อมีบุคคลมานับถือหรือนำหลักธรรมในพุทธศาสนาไปใช้ ความเปลี่ยนแปลงในทางพฤติกรรม จิตใจ และความรู้ ความคิดก็เกิดขึ้น เมื่อความเชื่อถือ การประพฤติปฏิบัติ และความคิดความเข้าใจแพร่ขยายกว้างออกไป และอยู่ตัว ก็กลายเป็นวิถีชีวิต วิถีสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างสรรค์ต่างๆ ตามแนวทางนั้น เรียกว่าอารยธรรมเกิดขึ้น

เหมือนอย่างประเทศไทยเราก็เป็นตัวอย่างของท้องถิ่นหนึ่งหรือประเทศหนึ่ง ที่วัฒนธรรมมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ความเจริญก้าวหน้าและความเป็นมาของสังคม ย่อมสืบเนื่องมาจากหลักการต่างๆ ที่นำมาใช้ ไม่ว่าจะหลักการคือหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นเราจะเอามาใช้ได้แค่ไหน และใช้ได้ถูกต้องเพียงใดก็ตาม แต่แน่นอนว่าเราเอามาจากพระพุทธศาสนามากมาย

ถ้าจะวิเคราะห์ในแง่ของตัววัฒนธรรมกว้างๆ ก็แยกออกไปได้หลายเรื่อง เช่น ศิลปวัตถุสถาน ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ภาษา วรรณคดี นิติธรรม แม้แต่ในด้านรัฐ เรื่องของการบ้านการเมือง การปกครอง ก็ได้รับอิทธิพลจากคำสอนของพระพุทธศาสนา แล้วก็เรื่องของวิถีชีวิต เรื่องของภาวะจิตใจอะไรต่างๆ เช่นความโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ก็เห็นกันได้อย่างชัดเจน แม้จะเป็นเรื่องที่ยังต้องวิเคราะห์กันว่าเรานำมาใช้ได้สำเร็จผลดีมาน้อยแค่ไหน แต่พูดรวมๆ ว่าในการนำมาใช้นั้นเราก็ได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ก่อนจะรับนับถือพระพุทธศาสนา และแม้แต่เมื่อพูดว่าเรานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว คนไทยเราก็มีพื้นเพจิตใจของตัวเอง ที่มีฐานภูมิหลังมาเก่า เมื่อนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ เราก็คงจะเลือกเอาส่วนที่สนองความต้องการของเราตามกาลเทศะ

เรื่องนี้มองได้หลายอย่าง เช่น อาจมองว่าการนำพระพุทธศาสนาใช้นั้น เป็นการทำพยายามก้าวเข้าไปสู่หลักการของพุทธศาสนา สังคมนั้นมีการพัฒนา และพระพุทธศาสนาก็เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ถ้าเราไม่ประมาทเราก็จะคอยตรวจสอบวัดผลว่าเรานำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ได้เท่านี้และเราคืบหน้าไปได้เท่านี้ แต่หลักพระพุทธศาสนาไม่ใช่มีเท่านี้ เราจึงต้องก้าวต่อไป

เราอย่ามองในแง่เหมือนกับว่า พระพุทธศาสนาเข้ามา อยู่ในสังคมไทยของเราแล้ว สังคมไทยของเราเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว หลักมีอยู่เท่านี้ เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แน่นอน แม้แต่ส่วนที่นำมาใช้แล้ว นานๆ ไปเมื่อเป็นของส่วนรวม สังคมใหญ่ๆ ก็มีการคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปได้ จึงต้องมีการตรวจสอบ ปรับตัวแก้ไข โดยนำเอาหลักแท้ๆ มาเป็นมาตรฐาน คือปรับตัวเข้ากับหลักการที่ถูกต้องจริงแท้ให้ได้

ยิ่งโดยเหตุผลสำคัญ คือพุทธศาสนาเป็น ศาสนาแห่งปัญญา ก็ยิ่งทำให้การที่จะต้องทบทวนตรวจสอบตัวเองกับหลักการเป็นเรื่องสำคัญ พุดง่ายๆ ก็คือ จะต้องมีการศึกษานั้นเอง เพราะว่าศาสนาแห่งปัญญานั้น คนจะต้องศึกษาจึงจะนำหลักมาใช้ได้ถูกต้อง

ถ้าเป็นศาสนาแห่งศรัทธา ก็จะวางหลักความเชื่อและข้อปฏิบัติมาตายตัว ไม่ต้องสงสัย ไม่ต้องถาม ต้องเชื่อตาม และทำตามแน่นอนลงไป เช่น บอกว่า นี่นะ คุณเป็นศาสนิก คุณจะต้องเชื่ออย่างนี้ๆ คุณจะต้องปฏิบัติอย่างนี้วางมาให้เลย ๑-๒-๓-๔-๕ ตายตัว ไม่ต้องรู้เหตุผล ไม่ต้องเข้าใจอะไรก็ได้

แต่ในพุทธศาสนา เพราะเหตุที่ว่า การจะประพฤติปฏิบัติถูกต้องไม่ผิดพลาด อยู่ที่ต้องรู้เข้าใจโดยใช้ปัญญา ต้องเรียนรู้ว่าหลักเป็นอย่างไร จะต้องก้าวต่อไปอย่างไร การ

ที่จะนำมาใช้ได้แค่นั้น อยู่ที่เรามีปัญญา รู้ เข้าใจ และมีความสามารถที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ต่อตัวบุคคลผู้ปฏิบัตินั้นเองและต่อกาลเทศะ เพื่อให้บรรลุจุดหมายของพระศาสนา

เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ว่าในแง่หนึ่งก็เสี่ยง คือเสี่ยงต่อการคลาดเคลื่อน ผิดเพี้ยน ซึ่งก็แน่นอนว่าได้เกิดการคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนขึ้นมากมายแล้ว แต่ในเวลาเดียวกันเราก็ถือว่าถ้ามนุษย์จะมีการพัฒนาได้จริง ก็จะต้องให้คนพัฒนาตัวเอง โดยเฉพาะในการใช้ปัญญา อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ทำให้พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษ ที่ว่าให้เสรีภาพในทางความคิด และส่งเสริมการศึกษาที่เน้นปัญญา

พุทธศาสนาเกิดขึ้นมา โฉมหน้าของอารยธรรมก็เปลี่ยนไป

ถาม หลักการของพระพุทธศาสนา ช่วยสังคมและโลกอย่างไร

ตอบ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของอารยธรรมที่สำคัญ อย่างง่าย ๆ เช่น เมื่อเราพูดว่าพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป เราจะยกประวัติศาสตร์เพียงบางส่วนมาพูด ก็มองเห็นความสำคัญนี้ได้ เช่น เมื่อ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมา ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดีย

สังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชาัญญเพื่อเอาอกเอาใจเทพเจ้า แล้วก็มีการกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่างๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้า กับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสั่งสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ อย่างนี้เป็นต้น

เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างมากมาย เช่น เรื่องวรรณะ ๔ พุทธศาสนาก็ไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า คนมิใช่ประเสริฐหรือทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามก็เพราะการกระทำ แล้วก็ไม่ได้ให้มัวหวังผลจากการอ่อนวอนบูชาัญญ สอนให้เปลี่ยนการบูชาัญญหรือเลิกการบูชาัญญ ที่หวังผลสำเร็จจากการโปรดปรานบันดาลให้ เปลี่ยนให้หันมาหวังผลจากการกระทำ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ๆ ทั้งนั้น

เมื่อถือว่ามีมนุษย์จะดีจะประเสริฐอยู่ที่การกระทำ มนุษย์ก็ต้องพัฒนาชีวิตของตน ทั้งพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาขึ้นไป มนุษย์จึงประเสริฐได้ ดั่งงามได้

ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน ด้วยการศึกษารียนรู้ เพราะฉะนั้น จึงต้องส่งเสริมปัญญา มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับการศึกษา เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดการศึกษาแบบที่ เรียกว่า การศึกษามวลชน

ในประเทศอินเดียเราพูดได้ว่า การศึกษากลายเป็น การศึกษามวลชนได้เพราะการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เพียงแค่นี้ก็แสดงว่าพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อ อารยธรรมของโลก เพราะว่าเมื่ออินเดียเจริญขึ้นมาแล้ว อินเดียก็เป็นแหล่งกลางแห่งหนึ่งของอารยธรรมของโลก

ในด้านการศึกษามวลชนนี้ *Encyclopaedia Britannica* ของฝรั่งเอง ก็เขียนไว้ว่า อินเดียสมัยพระเจ้าอโศกมีสถิติผู้รู้ หนังสือสูงกว่าสังคมอินเดียปัจจุบันด้วยซ้ำ เพราะว่าสังคม อินเดียได้ละทิ้งพระพุทธศาสนาไปนาน คือพุทธศาสนาถูก กำจัดหมดจากประเทศอินเดียไปเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๐๐ เมื่อเป็นสังคมฮินดูตามระบบวรรณะ การผูกขาดการศึกษา ก็ ย่อมกลับมา

นอกจากนั้น พระเจ้าอโศกได้นำหลักธรรมในพุทธ- ศาสนามาใช้ มีการริเริ่มใหม่ คือการถือหลักการอยู่ร่วมกัน โดยความสามัคคีระหว่างศาสนาต่างๆ พูดอย่างปัจจุบันว่า พระเจ้าอโศกให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ทั้งๆ ที่พระองค์ เป็นราชาแบบสมัยโบราณซึ่งมีอำนาจเต็มที่ เมื่อนับถือ

พระพุทธศาสนาก็ถือหลักเมตตา อุปถัมภ์บำรุงทุกศาสนา และให้ศาสนิกในศาสนาต่างๆ อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน ฟังหลักธรรมของกันและกัน ไม่ทะเลาะ ไม่ใช้กำลัง ไม่ใช้ความรุนแรง

ฝรั่งได้พยายามสู้เพื่อสร้างหลักการแห่งเสรีภาพทางศาสนาขึ้นมาด้วยความยากลำบาก เพราะประเทศตะวันตกนั้นเป็นดินแดนของการรบราฆ่าฟันทางศาสนา มีการข่มเหงเบียดเบียนบีฑาเพราะนับถือศาสนาต่างกัน ที่เรียกว่า persecution และมีสงครามศาสนา คือ religious wars มากมาย เขาได้พยายามดิ้นรนที่จะให้เกิด tolerance หรือขันติธรรมขึ้นมา แต่เพียงแค่นั้นก็ยากแสนเข็ญ ต่างจากของอินเดียที่ง่ายเหลือเกิน พระเจ้าอโศกมหาราชประกาศให้ศาสนิกทุกศาสนาอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน ในดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาล คืออาณาจักรของพระเจ้าอโศกนั้น ซึ่งกว้างใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของอินเดีย

เรื่องนี้เป็นตัวอย่างของการพัฒนาอารยธรรมมนุษย์ที่นักประวัติศาสตร์โลกมาศึกษา ซึ่งก็เป็นพวกฝรั่งนั่นแหละ เพราะว่าประเทศอินเดียก็เหมือนกับอารยธรรมโบราณต่างๆ

ทางเมืองฝรั่ง พวกกรีกล่มไป โรมันก็ขึ้นมา แล้วโรมันก็ล่มไป พวกฝรั่งบาเบเรียน ซึ่งเป็นคนป่าเถื่อนที่เจริญขึ้นในปัจจุบันก็เข้ามาครอง ก็เป็นกันมาอย่างนี้

ในอินเดีย อารยธรรมเก่าแก่ก็ล่มสลายไป แล้วก็กลายเป็นว่าพวกโน้นมาครอง พวกนี้มาครอง สมัยราชวงศ์นั้นทะผ่านไป ต่อมายุคราชวงศ์โมริยะก็ผ่านอีก พวกศกะมาตีพวกเชื้อสายกรีกลง พวกกุษาณมาตีศกะได้ พวกคุปตะเรื่องอำนาจขึ้นมา พวกฮั่นเข้ามาโค่นคุปตะลง เวลาผ่านไปๆ พวกมุสลิมเตอร์กเข้ามา พวกโมกุลขึ้นครอง ต่อมาก็ฝรั่งเข้ามา จนกระทั่งพวกอังกฤษยึดเป็นอาณานิคม ปกครองอยู่นาน

อังกฤษเป็นผู้ค้นพบประวัติศาสตร์ของอินเดีย ค้นพบเรื่องพระเจ้าอโศก แล้วนำไปยกย่อง หนังสือของฝรั่งมีการตีพิมพ์เรื่องของพระเจ้าอโศกมากมาย แม้แต่คนไทยก็ไปรู้จักเรื่องอินเดียจากหนังสือของฝรั่งกันมาก การที่พวกฝรั่งพากันยกย่องสรรเสริญ ก็เพราะเขารู้ตระหนักว่า พุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอารยธรรมของโลกอย่างไร และพระเจ้าอโศกเมื่อได้เปลี่ยนมาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาแล้ว

หนึ่ง ได้ทำให้อินเดียเป็นแดนของเสรีภาพทางศาสนา ให้ศาสนิกทุกศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างประสานสามัคคี

สอง ทำให้เกิดการศึกษามวลชน โดยใช้ระบบของพุทธศาสนา คือใช้วัดวาอารามเป็นศูนย์กลางของการเล่าเรียน

จากการศึกษามวลชน สู่การศึกษานานาชาติ

พระเจ้าอโศกมหาราชได้สร้างวัดขึ้นทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ วัด เรียกว่า วิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง วิหารในที่นี้หมายถึงวัด อย่างที่คนไทยเรานำคำว่าวิหารมาใช้เรียกชื่อวัดมากมาย แม้แต่ วัดสมัยพุทธกาลต่อมาก็เรียกว่าวิหาร เช่น เขตวันมหาวิหาร

วัดที่พระเจ้าอโศกสร้างขึ้นรวมทั้งวัดที่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนนั้น ในเวลาต่อมา หลังจากสมัยพระเจ้าอโศกแล้ว วัดซึ่งเป็น แหล่งการศึกษาก็มีการพัฒนาต่อมา เช่นมีขนาดใหญ่ขึ้นๆ จนบางแห่งหลายวัดมารวมกันเข้าเป็นวัดใหญ่เรียกว่า “มหาวิหาร” อย่างเช่นวัดที่พัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยนาลันทาก็เกิดจาก ๖ วัดอยู่ในเขตใกล้เคียงกัน ร่วมมือช่วยกันในการศึกษา ก็เลยมารวมกันเข้าเป็นวัดเดียว จากวัดต่างๆ ๖ วัด มาเป็นวัดเดียว แล้วพัฒนาต่อมาเป็นนาลันทามหาวิหาร

นาลันทามหาวิหาร ที่ตำราฝรั่งมักเรียกว่า University of Nalanda นี้ มีการเล่าเรียนวิชาการต่างๆ มากมาย เป็น ศูนย์กลางการศึกษาระหว่างชาติ มีคนจากประเทศต่างๆ ไปเล่าเรียน เช่นจากอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งปัจจุบันเป็นประเทศ อินโดนีเซียและมาเลเซีย พระถังซัมจั๋งจากประเทศจีน ก็มาเรียนที่มหาวิทยาลัยนาลันทา มีนักศึกษาเป็นหมื่น

มหาวิทยาลัยต่างๆ ของอินเดียโบราณ เช่นอย่าง นาลันทาเหล่านี้ ทำให้การศึกษาของอินเดียเจริญมาก ทำให้วิชาความรู้พัฒนาไปมากมาย เช่น คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ และเทคโนโลยีต่างๆ

ส่วนทางตะวันตก ชาวมุสลิมที่ขยายอำนาจตีเข้ามาในอินเดียก็ตี มาโดยการค้าก็ตี โดยการเข้ามาติดต่อด้วยวิธีต่างๆ ก็ตี ก็ได้รับเอาความรู้ไป แล้วนำไปสู่ตะวันตก พวกตะวันตก ก็ได้รับความรู้จากมหาวิทยาลัยเหล่านี้ มหาวิทยาลัยพุทธ ศาสนาสมัยโบราณ เช่น นาลันทา วิกรมศิลา โอทันตปุรี ชัคททละ วาเรนทรี เป็นต้น ได้เจริญมายาวนาน

เป็นที่รู้กันว่าความรู้ต่างๆ ที่ได้จากอินเดีย ผ่านไปทางมุสลิมแล้วจึงไปถึงตะวันตก อย่างตัวเลขอารบิก คือ ตัวเลขที่เราใช้กันปัจจุบัน ซึ่งบางคนเรียกว่าเลขฝรั่ง ที่เขียน 1-2-3-4-5-6-7-8-9-0 นั้น ฝรั่งเรียกกันมาว่าเลขอารบิก เพราะเข้าใจว่าเป็นเลขอาหรับ แต่ตอนหลังฝรั่งจึงค้นพบว่า ไม่ใช่ตัวเลขของอาหรับ แต่อาหรับนั้นรับมาจากอินเดียอีกที ก็เลยกลายเป็นว่าที่จริงเป็นเลขอินเดีย

ตำราบางเล่มของฝรั่งปัจจุบันก็ไม่เรียกเลขอารบิกแล้ว แต่เรียกเป็นฮินดู-อารบิก นิวเมอร์ล (Hindu-Arabic numerals) คือเป็นตัวเลขอินเดีย-อาหรับ หมายความว่า จากอาหรับนั้นมาถึงฝรั่ง แต่จากอินเดียจึงไปถึงพวกอาหรับอีกทีหนึ่ง รับผิดชอบต่อ

กันไป ซึ่งเป็นเรื่องของอารยธรรมที่ต่อเชื่อมถึงกัน

ระยะที่ชาวมุสลิมมาถึงอินเดียนั้นก็ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๗ เป็นต้นมา ซึ่งตอนนั้น มหาวิทยาลัยพระพุทธรศาสนาในอินเดียกำลังอยู่ในช่วงที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔

เรื่องอย่างนี้พวกฝรั่งยอมรับกันดี เพราะฝรั่งเองนั้นแหละมาสืบรู้เรื่องเก่าๆ อย่างในเรื่องคณิตศาสตร์ ตำราฝรั่งเขียนว่า (ดู “India” ตอนว่าด้วย Society and culture ใน *Encyclopaedia Britannica*, 2000)

“(ในอินเดีย) คณิตศาสตร์เจริญก้าวหน้าเป็นพิเศษ น่าจะยิ่งกว่าดินแดนใดๆ ในโลกเวลานั้น”

ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๕ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๗ มีนักคณิตศาสตร์สำคัญของอินเดียที่โด่งดังมาก โดยเฉพาะ อารยภฏ ที่ ๑ และต่อมาลูกศิษย์ของเขาชื่อภาสกร ที่ ๑ นักคณิตศาสตร์อินเดียเหล่านี้ เป็นผู้ริเริ่มใช้เลข 0 และระบบทศนิยม ตลอดจนเริ่มใช้วิชาพีชคณิตที่ยุโรปเรียกว่า algebra ตามคำที่นักคณิตศาสตร์มุสลิมใช้ว่า al-jabr

อารยภฏเป็นผู้คำนวณค่าของ “pi” ให้ถูกต้องลงไปได้ว่า
= 3.1416

จากอินเดีย ระบบทศนิยมมาถึงเมโสโปเตเมีย ราว ค.ศ.

๖๗๐ แล้วจึงมาถึงยุโรป ระบบทศนิยมนี้ช่วยให้คณิตศาสตร์ก้าวหน้าไปได้อย่างก้าวกระโดด มีผู้ยกย่องว่าประดิษฐกรรมของอินเดียคือระบบทศนิยมนี้ เป็นการค้นพบสำคัญที่ชาวจีนฉลาดกว่าของกรีก

ผลงานทางคณิตศาสตร์ของปราชญ์ยุโรป เพิ่งจะเริ่มปรากฏในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ คือ ต่อพอดดีกับการเสื่อมสูญสิ้นยุคมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในอินเดีย

ในทางดาราศาสตร์ อารยภฏก็เป็นผู้คำนวณจำนวนวันในปีสุริยคติว่า ๑ ปี = ๓๖๕.๓๕๘๖ วัน

อารยภฏเช่นกันได้สอนไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ ว่าโลกเป็นลูกกลม หมุนรอบแกนของมันเอง และเคลื่อนที่วนไปรอบดวงอาทิตย์ กับทั้งได้พัฒนาทฤษฎีว่าด้วยอุปราคา (จันทรคราส และสุริยคราส)

ต่อมา หลังจากนั้นอีกประมาณ ๑,๐๐๐ ปี เมื่อสิ้นยุคมืด เข้าสู่ยุคคีนซีฟ (Renaissance) ในยุโรปแล้ว โคเปอร์นิคัส (Copernicus, ค.ศ. ๑๔๗๓-๑๕๔๓) ผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยโบโลญญา จึงได้ประกาศทฤษฎีที่เป็นการปฏิวัติความคิดความเชื่อของโลกตะวันตก ในหนังสือ "De revolutionibus orbium coelestium" ที่พิมพ์ออกมาในปีที่เขาสิ้นชีวิตว่าโลกไม่ใช่เป็นศูนย์กลางของจักรวาลไม่ ดวงอาทิตย์

ต่างหากที่เป็นศูนย์กลางของสุริยจักรวาล และโลกหมุนไปรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งต่อมาได้เป็นเหตุให้กาลิเลโอ (Galileo, ค.ศ. ๑๕๖๔-๑๖๔๒) ผู้เผยแพร่ความคิดนี้ ถูกจับขึ้นไต่สวนในศาล Inquisition และถูกคริสต์ศาสนจักรบังคับให้สละความเชื่อต่อทฤษฎีของโคเปอร์นิคัส แล้วลงโทษอย่างเบาให้ขังตัวอยู่แต่ในบ้านจนตาย

ในทางการแพทย์ อินเดียนุคนั้นได้มีการผ่าตัดเสริมแต่ง (plastic surgery) ขึ้นแล้ว (การผ่าตัดแม่แต่สมอง มีเรื่องปรากฏมาก่อนแล้วว่า หมอซีวกโกมารภักได้กระทำได้ครั้งแรกครั้งพุทธกาล)

ในด้านโลหศาสตร์ ก็มีความก้าวหน้ามากมาย เช่น ทำเหล็กที่ไม่เป็นสนิมได้ ดังปรากฏหลักฐานเป็นพยานชัดเจนคงอยู่ถึงปัจจุบัน คือเสาเหล็กสูง ๗ เมตรใกล้กรุงนิวเดลี ที่ Outb Minar ซึ่งนับแต่สร้างมาเมื่อประมาณ ค.ศ. ๔๐๐ ไม่เคยมีสนิมขึ้นแต่อย่างได้เลย

เมื่อทัพอเตอร์กัสมุสลิมยกเข้าทำลายสถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา (รวมทั้งมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาทุกแห่ง) ในระยะ ค.ศ. ๑๒๐๐ (พ.ศ. ๑๗๐๐) นั้น เขาเขียนเล่าไว้ว่า หอสุมุดของมหาวิหาร หรือมหาวิทยาลัยบางแห่ง ใช้เวลาเผากว่าจะไหม้หมดถึง ๓ เดือน

นี่เป็นเพียงตัวอย่างที่เป็นเรื่องรูปธรรม ซึ่งมองเห็นง่าย
 น้อย แต่คนก็ไม่ค่อยรู้จัก เพราะผลที่ปรากฏย่อมมารวมอยู่
 ในอารยธรรมที่รับทอดต่อมา ซึ่งคนจำนวนมากก็จะรู้จัก
 เฉพาะอารยธรรมที่ล่าสุด

แม้ว่าอารยธรรมชมพูทวีปยุคโบราณจะล่มสลายไปแล้ว
 และผลงานสร้างสรรค์มากมายจะเลือนลางหายไป แต่ก็ได้
 ส่งผลโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ต่อดารยธรรมยุคต่อมา เช่น
 ส่วนที่ชาวมุสลิมรับทอดนำเข้ามาสู่ยุโรป ซึ่งในที่สุดก็เข้ารวม
 อยู่ในกระแสธารแห่งอารยธรรมของโลก

เรื่องอย่างนี้ถ้าสืบกันไปจะเห็นว่าพระพุทธศาสนามี
 บทบาทมาก แต่ถ้ามองกว้างๆ ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม
 อินเดียนี่เขาอาจจะไม่พูดแยกออกไปเป็นเรื่องศาสนา แต่พูด
 รวมๆ ว่าเป็นอารยธรรมอินเดีย ซึ่งมีมาจากฮินดูด้วย และ
 โดยทั่วไปนั้นฝรั่งพูดถึงอินเดีย ก็นึกว่าเป็นฮินดู จึงใช้คำ
 ว่าฮินดูไปหมด

ศาสตร์บางอย่างก็อาจจะมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธศาสนา
 เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้น เพราะเป็นศาสนาที่ส่งเสริมการศึกษา
 จึงทำให้พัฒนาวิชาความรู้เหล่านั้นขึ้นมา สหประชาชาติเมื่อ
 มาพิจารณาเรื่องนี้ ก็ต้องมองเห็นว่า อารยธรรมของโลกนี้มี
 ความเป็นมาอย่างไร อินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมของโลก
 อย่างไร พุทธศาสนามีบทบาทอย่างไรในการทำให้อารยธรรม

อินเดียนเจอร์นัลขึ้นมา

มนุษย์ที่เจริญแล้ว เขาจะมองภูมิหลังความเป็นมาต่างๆ ของอารยธรรม เพื่อให้เห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เพราะว่าผลรวมของอารยธรรม ก็คือการกระทำของมนุษย์ที่ สร้างสมเป็นเหตุปัจจัยมา ไม่ใช่เกิดขึ้นลอยๆ

ฉะนั้น คนมีปัญญาที่จะสร้างสรรค์ความเจริญ จึงไม่ใช่ คนที่มัวแต่มองแบบนักเสวยผล ที่คอยดูปรากฏการณ์ว่ามีความเจริญที่นั่นที่นี้ มีอะไรจะเสพบริโภค แล้วก็ไปตื่นเต้นอยู่แค่นั้น ถ้าคนเป็นอย่างนี้ การที่จะพัฒนาก็หวังได้ยาก แต่ถ้า มองด้วยความคิดว่า พวกมนุษย์เหล่านั้นๆ สร้างสรรค์ความเจริญมาอย่างไร ซึ่งเป็นคำถามที่ต้องใช้สติปัญญาศึกษา การที่จะพัฒนาก็มีทางเป็นไปได้

คนโง่มัวตื่นเต้นอยู่กับภาพความเจริญที่มองเห็นต่อหน้า แต่คนฉลาดมองหาประโยชน์จากเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องตลอด มาแต่อดีต

พระเจ้าอโศกนี้เป็นตัวอย่างที่เด่นชัด แต่ที่จริงนั้นมี บุคคลอื่นมากหลายตลอดจนสถาบันองค์กรต่างๆ มากมาย ที่มีส่วนร่วมในการทำให้พุทธศาสนาเป็นรากฐานของ วัฒนธรรม ไม่ว่าจะ เป็นวัฒนธรรมไทยหรือจะเป็นรากฐาน ของอารยธรรมภาคตะวันออกในเอเชีย หรือของโลก

การปกครองโดยมีเสรีภาพทางศาสนา ต้องมากับการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของคน

ตัวอย่างที่พระเจ้าอโคกได้ใช้ความรู้ทางพุทธศาสนาในการสร้างอารยธรรมนั้นมีมากมาย อย่างเมื่อครั้งที่พูดถึงเรื่องของเสรีภาพในการนับถือศาสนา ก็เป็นวิวัฒนาการสำคัญ ของสังคมมนุษย์ เรื่องการเกิดขึ้นของการศึกษามวลชน การเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัย แล้วก็เรื่องของ การปกครองรัฐให้มีความหมายในทางสร้างสรรค์ความสุขความเจริญ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ไม่ใช่มีไว้แต่อยู่กับทรัพย์และอำนาจ ก็เป็นคติตามหลักพระพุทธศาสนา

แต่ก่อนนั้นพระเจ้าอโคกก็ลุ่มหลงมัวเมา ต้องการความยิ่งใหญ่ จึงยกทัพไปปราบดินแดนต่างๆ เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็น กษัตริย์ผู้เดียวในชมพูทวีป กษัตริย์ทั้งหลายในสมัยโบราณ มักปรารถนาจะเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ หรือได้ครอบครองทั้งโลก เมื่อได้ความยิ่งใหญ่ก็หาความสุข มาบำรุงบำเรอตัวเอง

พระเจ้าอโคกเมื่อนับถือพระพุทธศาสนา ทรงมองเห็นเรื่องนี้แล้วทรงได้คิดและสลดพระทัย จึงทรงเปลี่ยนนโยบาย จากที่เรียกว่า “สังคามวิชัย” เอาชนะด้วยสงคราม มาเป็น “ธรรมวิชัย” เอาชนะด้วยธรรม คือปราบความทุกข์ยาก

เดือดร้อน เอาชนะปัญหาด้วยการใช้หลักธรรม ที่สั่งสอน
แนะนำให้สร้างสรรค์ประโยชน์ ทำความดี ฉะนั้น แทนที่จะ
แผ่อำนาจ พระองค์ก็ใช้อำนาจและใช้โภคสมบัติหรือทรัพย์
นั้นแหละ สร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ประชาชน

การปกครองสมัยพระเจ้าอโศกจึงขึ้นชื่อลือเลื่องมาก
เพราะว่าทั้งขยายการศึกษา ทำศิลาจารึกไปวางไว้ในท้องถิ่น
ต่างๆ บอกนโยบายของรัฐและสั่งสอนธรรมให้การศึกษาแก่
ประชาชนไปในตัว แล้วก็สร้างถนนหนทาง สร้างโรงพยาบาล
คน สร้างโรงพยาบาลสัตว์ สร้างอ่างเก็บน้ำ ช่วยให้ประชาชน
ได้ปลูกพืชพรรณธัญญาหารอยู่กันด้วยดี แล้วก็ปลูกสวน
ปลูกป่า สร้างที่พักคนเดินทาง พร้อมทั้งทำนุบำรุงพระศาสนา
อุปัถัมภ์การสังคายนา ส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาใน
ดินแดนต่างๆ

ที่พูดมานี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมที่สำคัญ รวมทั้ง
การที่พระเจ้าอโศกส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนา ใน
ท้องถิ่นดินแดนต่างๆ ทั้ง ๙ สาย สายหนึ่งมาสุวรรณภูมิ ที่
รวมทั้งไทย ทั้งพม่า และดินแดนในแถบนี้ สายหนึ่งไปลังกา
สายอื่นๆ ไปทางด้านเอเชียน้อย ไปทางกรีก ทางอียิปต์ ก็คือ
ทำให้อารยธรรมมนุษย์แผ่ไปนั่นเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่สืบต่อมา
หลายอย่างก็จมอยู่ในความลึกลับของประวัติศาสตร์
จนกระทั่งไปค้นพบศิลปวัตถุโบราณทางโบราณคดี จึงได้รู้ว่า
พระพุทธศาสนาไปถึงที่นั้นๆ

อันนั้นก็เป็นรากฐานของความเจริญที่สืบมาในดินแดนต่างๆ เรื่องเหล่านี้ยิ่งสืบไปก็ยิ่งมาก จึงเป็นที่แน่นอนว่าพุทธศาสนาได้มีความสำคัญเป็นรากฐานของอารยธรรมของโลกที่มวลมนุษย์ได้สะสมเหตุปัจจัยกันมา ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นการพูดเพื่อให้เข้าใจอย่างง่าย ๆ

ถาม การที่พระเจ้าอโศกมหาราชประกาศการอยู่ร่วมระหว่างศาสนา แนวคิดนี้เกิดจากพระเจ้าอโศกมานับถือพุทธและก็ได้นำความคิดทางพุทธไปใช้ ใช่มั้ย

ตอบ แน่แน่นอน พระพุทธศาสนาไม่มีการแบ่งแยกในเรื่องศาสนาต่างๆ แต่ถือเสมอเหมือนกันว่ามนุษย์ก็เป็นมนุษย์ หลักการของพุทธศาสนาเราไม่มีการแบ่งแยกในเรื่องนี้อยู่แล้ว หลักพุทธศาสนาบอกว่าพระไปสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน เป็นที่รู้กันว่าไม่ได้มีคำบอกว่าเป็นไปเปลี่ยนศาสนาของเขา อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า “คอนเวิร์ต” (convert) มีแต่คำว่า

“จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชชนิตาย พุชชนสุขาย
โลกานุกมฺปาย”

เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชน
จำนวนมาก เพื่อเห็นแก่ความสุขความร่มเย็นของ
ชาวโลก

หมายความว่า ไปเพื่อทำประโยชน์แก่เขา ไปสอนธรรม

ให้รู้หลักรู้ความจริง เมื่อเขาเข้าใจแล้ว เขาพัฒนาขึ้นมา เขาก็เปลี่ยนความคิดของเขาได้ เกิดความเห็นถูกต้องไปเอง สอดคล้องกับหลักการของอารยชนที่ว่า มีการเปลี่ยนแปลง โดยไม่ต้องมี persecution คือไม่ต้องมีการใช้กำลังบังคับ คือเป็นไปเองโดยธรรมชาติ

พุทธศาสนาถือหลักของธรรมชาติว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก ต้องเรียนรู้ ต้องศึกษาให้เกิดความดีงามและปัญญา คุณสมบัติต่างๆ ในตัวมนุษย์นั้น เอาไปยึดเยียดใส่ให้ไม่ได้ เมื่อบังคับไม่ได้ก็ต้องให้เขาพัฒนาตัวเอง โดยศึกษาเรียนรู้ขึ้นมา เราจะช่วยได้ก็ด้วยการเข้าไปเป็นเพื่อนที่ดี หรือเป็นกัลยาณมิตร ไปแนะนำให้ความรู้ ไปช่วยจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อหนุน ช่วย让他พัฒนาตัวขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงต้องอยู่ร่วมกันด้วยเมตตา

หลักเสรีภาพในการนับถือศาสนา หรือเสรีภาพทางปัญญา จึงมาคู่กับหลักเมตตา ให้มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ที่ปรารถนาดีต่อกัน การเผยแพร่ศาสนาเป็นไปตามหลักการคู่นี้ คือ การให้เสรีภาพทางปัญญา พร้อมกับมีเมตตาที่จะช่วยให้ความรู้ความเข้าใจเพื่อเขาจะได้พัฒนาปัญญานั้นได้ในตนเอง

เมื่อหลักการเป็นอย่างนี้ คือถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติ จึงเป็นไปเองที่

พระเจ้าอโศกมหาราชผู้นับถือพุทธศาสนาจะไม่ไปเบียดเบียนบังคับใคร เพราะมองว่ามนุษย์ ก็คือมนุษย์ ท่านไม่ได้ไปแบ่งแยกว่าเป็นศาสนาใด เมื่อข้ามมนุษย์ไม่ว่าคนไหนก็เป็นบาป อย่าว่าแต่ข้ามมนุษย์เลย สัตว์อื่น ก็ไม่ควรไปเบียดเบียน ไม่ควรไปรังแกอยู่แล้ว

ความเสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษา เข้าคู่กันดีกับการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

ถาม เมื่อที่ที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์พูดถึงการศึกษามวลชนก็แสดงว่ามหาวิทยาลัยนาลันทานี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของการศึกษามวลชนใช่ไหม

ตอบ นาลันทาอยู่ในระยะที่วัดขยายตัวออกไปมากแล้ว กลายเป็นแหล่งการศึกษาระดับสูง ที่จริงการศึกษามวลชนก็อยู่ที่วัดทั่วไปทุกวัดนั่นแหละ หมายความว่าวัดแต่เดิมมาเป็นแหล่งที่ประชาชนทุกชั้น เพศ วัย ได้เล่าเรียนศึกษา

วัดเกิดขึ้นมาอย่างไร ก็เป็นเรื่องตามหลักการ คือเมื่อพระพุทธเจ้าสอนคน มีผู้ที่ฟังพระพุทธเจ้าแล้วอยากจะรู้ยิ่งขึ้น เกิดความเลื่อมใสว่าพระพุทธเจ้ามีความจริง มีปัญญา มีความดีงามมาให้เขา ถ้าเขาศึกษา ฟังพระองค์มากขึ้น เขาจะได้ความรู้ ได้ปัญญามากขึ้น ก็อยากอยู่กับพระองค์ คือ

อยากศึกษาอื่นๆ ขึ้นไป จึงมาขออยู่ด้วย ก็เลยเกิดเป็นชุมชน เกิดเป็นวัดขึ้นมา

พระที่เป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีคนฟังคำสอนของท่านแล้วเลื่อมใส ก็ขอมาศึกษาคำสอน มาศึกษาหาปัญญา มาเพื่ออาศัยท่านในการพัฒนาตัวเขาเอง ก็เลยเกิดมีสงฆ์และวัดที่

๑. มีคนมาขอบวชอยู่ศึกษา คือเล่าเรียนและปฏิบัติ
๒. พระที่อยู่ในชุมชนสงฆ์นั้นก็สั่งสอนประชาชนโดยรอบวัด

กาลเวลาผ่านไปก็เป็นไปเองโดยอัตโนมัติ คือวัดกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษา

เมื่อวัดแต่ละวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของแต่ละชุมชนแล้ว ต่อมาบางวัดมีการร่วมมือกันและมีคนมาศึกษา มาก หลายวัดก็เลยรวมเข้าเป็นวัดเดียว อย่างเรื่องประวัติของนาลันทาก็คือ เกิดจาก ๖ วัดมารวมกัน รวมอยู่ในกำแพงเดียวกัน แล้วใหญ่ขึ้นมาก็เป็นมหาวิหาร จากวิหารที่แปลว่าวัดธรรมดา ก็เป็นมหาวิหารคือวัดใหญ่

มหาวิหารนั้นเจริญขึ้นมาจนมีลักษณะที่ฝรั่งเรียกว่า มหาวิทยาลัย (University) ความจริงชาวพุทธเราเรียกตามชื่อเดิมว่านาลันทามหาวิหาร แต่เวลาฝรั่งเขียนเรื่องนาลันทา

เขาเรียกว่ามหาวิทยาลัยนาลันทา แต่เป็นมหาวิทยาลัยสมัยโบราณ ซึ่งได้ถูกทำลายไปแล้วเมื่อ พ.ศ. ประมาณ ๑๗๐๐ ลองคิดดูว่านานเท่าไรแล้ว

ถ้าอยากได้ความรู้คร่าวๆ เกี่ยวกับมหาวิทยาลัย หรือ universities เหล่านี้ ก็หาอ่านได้ง่าย เช่น หัวข้อ “History of Education” ตอนที่ว่าด้วย Ancient India: Classical India ใน *Encyclopaedia Britannica* ปี ๑๙๙๙ หรือ ๒๐๐๐ ก็ได้

ถาม ถิ่นว่านาลันทาเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลกได้หรือเปล่า

ตอบ ก็น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่ฝรั่งเขาอยู่ในฝ่ายนั้น เขาศึกษาเรื่องของเขา ก่อนเขามีเรื่อง มหาวิทยาลัยโบโลญญา ที่ตั้งขึ้นปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ และมหาวิทยาลัยปารีส ที่ตั้งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ เขาเพิ่งมีการศึกษาระดับนี้ และขนาดนี้ ก็เลยเอาพวกนั้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก แต่พอมาเจอเรื่องนาลันทาเป็นต้นนี้ ซึ่งเกิดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔ ที่จริงต้องถามใหม่แล้วว่า มหาวิทยาลัยที่ไหนเป็นแห่งแรกในโลกกันแน่ อาจจะต้องจำกัดสั้นลงไปว่า โบโลญญา ปารีส นี่เป็นมหาวิทยาลัยแรกของยุโรป และของยุโรปภาคเหนือตามลำดับ

ถาม เราจะพูดได้หรือไม่ว่า การศึกษามวลชนเริ่มต้นตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอบ จะเรียกอย่างนั้นก็ได้ คือ ก่อนหน้านั้นศาสนาพราหมณ์จำกัดการศึกษา โดยผูกขาดอยู่ในวรรณะสูง โดยเฉพาะวรรณะพราหมณ์ พวกวรรณะต่ำชั้นศูทรจะมาเรียน แม้แต่ฟังพระเวทไม่ได้ คัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ที่คนไทยเอามาใช้เป็นหลักในเรื่องกฎหมาย ซึ่งเป็นคัมภีร์ของฝ่ายฮินดู ที่ถือวรรณะ ก็จึงมีกฎเกณฑ์เรื่องนี้ด้วย มีการออกกฎ ซึ่งเราเห็นชัดว่าเป็นการกีดกันในเรื่องการศึกษา

มีกฎในมนูธรรมศาสตร์ว่า คนวรรณะศูทรจะฟังสาธยายพระเวทไม่ได้ ถ้าคนศูทรฟังสาธยายพระเวท จะต้องให้เอาตะกั่วหลอมหยอดหูมัน ถ้าคนวรรณะศูทรสาธยายพระเวท ให้ตัดลิ้นมันเสีย ถ้ามันเรียนพระเวท ให้ผ่ากายมันเป็นสองซีก ก็คือฆ่า รวมความก็เป็นกีดกันไม่ให้ศึกษานั้นเอง

ระบบวรรณะทำให้คนชั้นต่ำในอินเดียถูกกีดกันและขาดการศึกษา เมื่อพระพุทธศาสนาล่มสลาย ถูกกำจัดสูญสิ้นจากอินเดียไปแล้ว ระบบวรรณะก็กลับเฟื่องฟูขึ้นมาอีก พราหมณ์ก็ยิ่งต้องเอาระบบวรรณะมาผูกมัดคนของตนเองไว้ เพื่อกีดกันพุทธศาสนาเป็นต้น เพราะฉะนั้นระบบวรรณะตอนหลังก็ยิ่งแน่นหนักเข้าไปอีก การศึกษาก็เสื่อมโทรม คนวรรณะต่ำไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน

ให้ดูแม้กระทั่งปัจจุบันนี้ คนที่เคยไปอยู่ในอินเดียบอกว่า

คนวรรณะศูทรอยู่กันอย่างกับสัตว์ อันนี้ก็แสดงถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาอารยธรรม ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า เมื่อสังคมมีและไม่มีพระพุทธศาสนาจะมีสภาพต่างกันอย่างไรร

ถาม ถ้าพูดถึงเรื่องการปกครอง หมายความว่าหลังจากพระเจ้าอโศกมหาราช ถือนุทแล้ว ก็เปลี่ยนจากการปกครองเพื่อแสวงหาอำนาจ ความยิ่งใหญ่ ทรัพย์สิน หันมาใช้ในการปกครองเพื่อให้แก่ประชาชน

ตอบ ต้องเข้าใจว่าสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นยังเป็นการปกครองแบบโบราณ ตามแบบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นราชาธิปไตย แต่มีแนวคิดและวิธีการปกครองที่ต่างออกไปจากเดิม กลายเป็นว่ามีเป้าหมายอยู่ที่ประโยชน์สุขของประชาชน

เมื่อเป้าหมายเป็นอย่างนี้ ปฏิบัติการต่างๆ ก็ต้องมาสนองเป้าหมายนั้น แม้ว่าตัวระบอบการปกครองจะยังเป็นระบอบแบบเดิม แต่การที่มุ่งประโยชน์สุขแก่ประชาชนนั้นเป็นตัวจำกัดพฤติกรรม และจำกัดวิธีการ หรือว่ามันให้ทิศทางแก่วิธีปฏิบัติ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร คือราชาผู้ปกครองจะทำทุกอย่างเพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชน

เราควรทำอะไร เพื่อให้เป็นกำไรจากวิชาบูชา

ถาม มีวันสำคัญอีกวันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวันวิชาบูชา คือ วันอัฐรมีบูชา ขอให้ท่านเจ้าคุณอาจารย์ช่วยอธิบาย

ตอบ วันอัฐรมีบูชา เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากวันวิชาบูชา คือในวันวิชาบูชานั้น เราทำพิธีบูชาระลึกพระคุณของพระพุทธเจ้า ในการที่พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ เหตุการณ์สามอย่างนี้มาลงในวันเดียวกัน เหตุการณ์สุดท้าย ก็คือปรีชาญาณ เพราะฉะนั้นวันวิชาบูชา จึงเป็นวันที่รวมพระชนมชีพของพระพุทธเจ้าทั้งหมด

เมื่อพระพุทธเจ้าปรีชาญาณแล้ว มีเรื่องกล่าวถึงในพระไตรปิฎก เล่าถึงการถวายพระเพลิงพุทธสรีระ พุดอย่างชาวบ้านก็คือการเผาพระบรมศพหรือพระสรีระของพระองค์ ซึ่งจัดขึ้นหลังจากนั้นไปแล้ว ๗ วัน ตรงกับวันที่เราเรียกว่า วันแรม ๘ ค่ำ ซึ่งเรียกเป็นภาษาบาลีว่าวันอัฐรมี เราก็เลยมีการบูชา ทำพิธีระลึกพระคุณของพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นความสำคัญของเหตุการณ์ในการถวายพระเพลิงพุทธสรีระนั้นด้วย

คนโบราณในเมืองไทยเราจัดพิธีวันอัฐรมีบูชา ก็คือจัดพิธีบูชาพระพุทธเจ้า เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญคือการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ แต่ต่อมาระยะหลังนี้ พิธีวัน

อัฐมีบูชานี้เสื่อมจางหายไป เพราะว่าพวกเราชาวพุทธรุ่นใหม่นี้ เพียงจะรักษาวินัยสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่เดิมให้เหลืออยู่ก็ยากเสียแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเลือกเอาวันที่สำคัญมากๆ ไว้ วันอัฐมีนั้นมีความสำคัญน้อยกว่า ก็เลยค่อยๆ จางไป

เรื่องนี้ก็คล้ายว่า เมื่อพุทธศาสนาได้รับความสนใจเอาใจใส่จากประชาชนมาก คนทำการบูชาในวันวิสาขบูชายังไม่พอ ก็ขยายมาวันอัฐมีต่อ เมื่อรักษาไว้ไม่ไหว วันอัฐมีก็หดหายไป ก็เหลือวันวิสาขบูชา แล้วก็ยังมีวันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาด้วย วันอัฐมีบูชาพุดง่ายๆ ก็เป็นวันพ่วงมากับวันวิสาขบูชา

ถาม ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระองค์ก็ยังห่วงชาวโลกอยู่ ไม่ทราบว่าได้ทรงกล่าวอะไรให้กับชาวโลกบ้าง

ตอบ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นหลักการ ถ้าว่าตามปัจฉิมวาจาหรือวาจาสุดท้าย ก็ตรัสบอกว่า สิ่งทั้งหลายที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง คือสังขารทั้งหลาย มีการเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะป็นชีวิตมนุษย์ก็ตาม หรือสังคมาารยธรรมอะไรต่างๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแล้ว ก็มีการแตกสลายกันไปตามเหตุปัจจัย สิ่งที่มีมนุษย์ต้องทำคือ **ต้องไม่ประมาท** ดังนั้นก็ตรัสฝากไว้ว่า ให้ไม่ประมาท

เมื่อเราไม่ประมาท เราก็จะใช้ประโยชน์จากหลักอนิจจังหรือความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ถูกต้อง ว่าในขณะที่สิ่งทั้งหลายเสื่อมสลายเปลี่ยนแปลงไป

หนึ่ง ตัวเราเองไม่นิ่งนอนใจ เรากระตือรือร้นในการที่จะพัฒนาชีวิตของตน ให้วันเวลาผ่านไปอย่างดีที่สุด เป็นประโยชน์ที่สุด

สอง คือสังคม ประเทศชาติ ตลอดจนอารยธรรมของโลก ก็ต้องศึกษาวิเคราะห์เหตุปัจจัยเพื่อให้ไม่ประมาทว่าอะไรจะเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อม แล้วก็แก้ไขป้องกันเหตุปัจจัยเหล่านั้น อะไรที่จะเป็นเหตุปัจจัยของความเจริญงอกงาม ก็ชวนกันรีบสร้างสรรคขึ้น

อันนี้เป็นหลักปฏิบัติในการเป็นอยู่โดยไม่ประมาท

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องอนิจจัง คือเรื่องไม่เที่ยง มักจะตรัสควบกับความไม่ประมาท นั่นคือมนุษย์จะได้ประโยชน์จากความไม่เที่ยง และจากเรื่องของการแตกสลายเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่มันไม่คงทนอยู่ตลอดไป แต่ที่สำคัญก็คือหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนาบอกไว้ว่า การที่สิ่งทั้งหลายจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรนั้น มันเป็นไปตามเหตุปัจจัย มนุษย์จะอยู่ได้ดีที่สุดก็ต้องไม่ประมาท ไม่ประมาทอย่างไร

หนึ่ง ในการศึกษาเรียนรู้ ให้เข้าใจเหตุปัจจัย

สอง นำความรู้นั้นมาปฏิบัติแก้ไขเหตุปัจจัยที่จะ

ทำให้เสื่อม และสร้างสรรคเหตุปัจจัยที่จะทำให้เจริญ อย่างน้อยก็ดำรงรักษาเหตุปัจจัยในฝ่ายดีไว้

อย่างสังคมไทยเราปัจจุบันนี้ ควรจะพิจารณาตรวจสอบดูว่าชีวิตและสังคมของเราตั้งอยู่ในความประมาทใหม่ และมีสภาพของความเสื่อมมากมายหรือเปล่า พวกเรากำลังทำเหตุปัจจัยของความเสื่อมกันอยู่มากมายหรือเปล่า

ในแง่ของความเจริญ เราเจริญจริงหรือเปล่า และเราทำเหตุปัจจัยของความเจริญกันบ้างหรือเปล่า หรือว่าเราได้เพียงแค้รับเอาภาพของความเจริญมา แต่เราไม่ได้ทำเหตุปัจจัยของความเจริญ เราอาศัยเหตุปัจจัยของความเจริญจากที่อื่นและรับเอาแต่เพียงผลจากเขาใช่หรือไม่

ถ้าเราไม่ทำเหตุปัจจัยของความเจริญ เราจะเจริญงอกงามได้ยาก สิ่งที่เขาทำนั้นเป็นเหมือนของยืม หรือเป็นของที่ถูกหลอกถูกล่อให้เอามาใช้หลอกตัวเองเท่านั้น ถ้าอย่างนี้ก็ไม่มียั่งยืน อันนี้เป็นเรื่องที่ต้องมาวิเคราะห์ตรวจสอบตัวเองกันบ้าง

ตามหลักพุทธศาสนา สังคมพุทธต้องเป็นสังคมแห่งปัญญา เมื่อจะมีศรัทธาก็ต้องมีปัญญาควบคู่และควบคู่มาว่า

หนึ่ง ที่ว่าเรามีศรัทธาในพระพุทธานั้นเรามีศรัทธาถูกต้องหรือเปล่า ศรัทธาของเราเป็นศรัทธาใน

พระพุทธศาสนาที่แท้หรือไม่

สอง ศรัทธาที่จะถูกต้องก็คือต้องมีปัญญา เรามีปัญญาประกอบหรือไม่

สาม เรามีการพัฒนาในเรื่องศรัทธาและปัญญานี้หรือไม่

เราได้มีการวิเคราะห์สภาวะสถานการณ์และใช้ปัญญา กันจริงจังหรือเปล่า แม้แต่จะสร้างวิถีชีวิตแห่งปัญญาให้เกิด เป็นวัฒนธรรมแห่งปัญญา เช่นมีความใฝ่รู้ ชอบศึกษา เรา ทำกันบ้างไหม การใฝ่รู้ชอบศึกษาทำให้เกิดความเจริญ ปัญญาในตนเอง แต่นอกจากนั้นยังทำให้เราเข้าใจสภาพ ความเป็นจริงของชีวิตและเหตุการณ์ของโลก ซึ่งจะทำให้ตื่น ขึ้นมาด้วยความรู้เท่าทันว่าโลกที่เจริญอย่างปัจจุบันนี้ เจริญ จริงหรือเปล่า เจริญในแง่ไหน มีความเสื่อมพ่วงอยู่ หรือ ช่อนอยู่อย่างไร มีเหตุปัจจัยมาอย่างไร เราควรจะต้องเลือกรับ ส่วนไหน และจะนำมาปรับใช้ จะแก้ไข จะพัฒนาต่อไปอย่างไร

มนุษย์ที่มีปัญญา เป็นชาวพุทธ จะต้องใช้ปัญญา พิจารณาและแก้ไข ไม่ใช่ตื่นไปกับภาพของสิ่งที่จะมาบำรุง บำเรอฉาบฉวยผิวเผินไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีหลัก คติพระพุทธ ศาสนาที่จะนำมาใช้ปฏิบัติได้มีมากมาย อยู่ที่เราจะใช้ ปัญญาวิเคราะห์พิจารณาหรือไม่

การเวียนมาถึงของวันวิสาขบูชา ก็คือเป็นการเตือนใจเรา และเป็นโอกาสสำหรับเราจะได้มาระลึกถึงคำสอนของ

พระพุทธเจ้า แล้วศึกษาให้เข้าใจและนำมาใช้ประโยชน์ เมื่อทำอย่างนี้อารยธรรมมนุษย์ก็จะพัฒนาได้ต่อไป ไม่อย่างนั้นเราก็เป็นเพียงผู้เสวยผลที่มีมาในอดีต ไม่รู้จักสร้างสรรค์อะไรเลย โดยแม้แต่จะรับก็อาจจะเลือกไม่เป็น เพราะไม่ใช้ปัญญา บางทีก็ไปเอาส่วนเสื่อมโทรมในที่ต่างๆ มารวมไว้กับตัวเอง

ฉะนั้นเมื่อถึงวันวิสาขบูชา อย่างน้อยก็ควรถือเอาประโยชน์จากการที่พระพุทธเจ้าได้สอนเราให้มีความไม่ประมาท ในการที่จะใช้ปัญญาศึกษาเหตุปัจจัย แล้วก็ใช้เรี่ยวแรงความเพียรในการกระทำของตนเอง ทำการแก้ไขและสร้างสรรค์ขึ้นมา ก็จะมีความสำเร็จได้อย่างแท้จริง

วันวิสาขบูชาจะเป็นวันสำคัญของโลกได้ ก็ต้องมีความสำคัญเริ่มตั้งแต่ที่ตัวของแต่ละคน แต่ละชีวิต แต่ละท้องถิ่น แล้วก็แต่ละสังคม ถ้าเราสามารถทำให้พระพุทธศาสนามีความหมาย ความสำคัญต่อประเทศไทยได้ ก็จะเกิดความสำคัญต่อโลกพ่วงมาด้วย และจะให้สำคัญต่อโลกแท้จริง ก็ต่อเมื่อคนไทยรู้จักนำเอาหลักพุทธศาสนามาใช้สร้างสรรค์แก้ไขปัญหาของสังคมตนเอง แล้วก้าวไปแก้ไขปัญหาของโลกด้วย

ที่พูดมานี้เป็นบทบาทที่แท้จริงของพุทธศาสนาที่ควรจะมี คือสามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาโลกไปในทางที่ถูกต้อง

เป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่าเวลานี้โลกมีปัญหามากมายเพียงไร เราก็มองหาความฟุ้งเฟ้อผิวดินอะไรบางอย่างมากลบบากันไว้ ลึกลงไปได้นั้นก็ซ่อนเต็มไปด้วยปัญหาทั้งนั้น ประเทศพัฒนาแล้วก็ตาม กำลังพัฒนา หรือด้อยพัฒนา ล้าหลังก็ตาม เวลานี้มีปัญหาอะไรก็รู้กันอยู่แล้ว เจริญกันมาพัฒนากันไป เดียวกับบอกว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน โลกนี้ถูกคุกคามด้วย ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมเสื่อมโทรม

สังคมที่พัฒนาแล้วหรือประเทศเจริญมากอย่างอเมริกา มีปัญหาดังแต่ชีวิตจิตใจเครียด มีความทุกข์มาก ฆ่าตัวตาย มาก ฆ่ากันตายมาก ปัญหาความรุนแรง เด็กนักเรียนประถม เอาปืนไปยิงเพื่อนนักเรียนบ้าง ยิงครูที่โรงเรียนบ้าง ดิดยา เสพติด ยาบ้า ยาฆ่า ยาอี โคเคน ครอบครัวยิ่งแตกสลาย เด็กหญิงยังไม่ได้แต่งงานมีลูกตั้งแต่อายุ ๑๒ ลูกก็ไม่มีพ่อ ตัวเองก็ยังไม่เลี้ยงลูกไม่เป็น เด็กก็เจริญเติบโตมา เป็น ส่วนประกอบของสังคมที่เป็นปัญหา ซึ่งจะทำให้สังคม เสื่อมโทรมลงระยะยาว ไหนจะมีความแบ่งแยกรังเกียจ เหยียดผิวกันเรื่อรังมาเป็นศตวรรษ

ล่าสุด วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๔๓ นี้ ซึ่งเป็นวัน อาติตย์ที่สองของเดือนพฤษภาคม เป็นวันแม่ (Mother's Day) ของอเมริกา ในวันแม่ปีนี้ คุณแม่ทั้งหลายทั่วประเทศอเมริกา ๑ ล้านคน ตกลงกันออกมาเดินขบวนเพื่อเรียกร้องให้รัฐสภา

อเมริกันออกกฎหมายควบคุมอาวุธปืนให้เข้มงวดจริงจังขึ้น เพราะเวลานี้เด็กอเมริกันตายเพราะปืนเฉลี่ยวันละ ๑๒ คน

วันแม่ แทนที่จะเป็นวันแห่งความสุขของครอบครัว ที่แม่จะได้ชื่นชมยินดีปลอบปล้ำซาบซึ้งกับการแสดงน้ำใจ กตัญญูของลูก กลับกลายเป็นวันที่แม่ต้องออกมาระบายความทุกข์เพราะปัญหาของลูก พร้อมกับที่วันแม่ที่ควรจะเป็นวันแห่งกิจกรรมทั้งหลายที่เป็นมงคล กลับกลายเป็นวันที่สะท้อนอาการโรคของสังคม ที่ความรุนแรงได้ระบาดทั่ววงมาถึงแม้แต่ในหมู่เด็กน้อยที่เยาว์วัย

นี่เป็นอีกบทเรียนหนึ่งสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ดังเช่นประเทศไทยเรา ที่จะไตร่ตรองว่าจะตามอย่างประเทศที่เรียกว่าพัฒนาแล้วกันอย่างไร

มองกว้างออกไปก็มีการแย่งชิงทรัพยากรกันในหมู่ประเทศต่างๆ ประเทศที่มีอำนาจมากก็แข่งขันกันในการที่จะแผ่อำนาจทางเศรษฐกิจ หาผลประโยชน์ หาแหล่งทรัพยากร มีการขัดแย้งผลประโยชน์ระหว่างประเทศร่ำรวยด้วยกัน มีความหวั่นกลัวต่อการครอบงำและเอารัดเอาเปรียบระหว่างประเทศที่มั่งคั่ง กับประเทศที่ขาดแคลน ระบบและองค์กรที่ว่าตั้งขึ้นเพื่อการค้าขายที่เสรีมีความเสมอภาค ก็เป็นที่สงสัยว่าจะไม่เกิดจากวัตถุประสงค์ที่จริงใจ ฯลฯ ถ้าสนใจเอาจริง เอาจัง รู้จักรับฟัง ก็จะมองเห็นสภาพปัญหาเหล่านี้

แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นภาพทั่วไป ก็คือการมองไปที่สิ่งเฉพาะ
บริโศกซึ่งมาล่อให้ตื่นเต้น โดยบางที่เราก็มองไม่ได้มองว่า
เบื้องหลังของสิ่งเหล่านี้มีอะไร

คนที่มีปัญญาจะอยู่เพียงกับภาพที่ปรากฏผิวเผิน
ภายนอกไม่ได้ จะต้องใช้ปัญญาพิจารณาวิเคราะห์ ถ้าเราจะ
ต้องการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ชีวิตสังคมและอารยธรรม
ของโลกกันจริงๆ ก็เป็นโอกาสที่ว่า เมื่อถึงวันวิสาขบูชาที่หนึ่ง
ก็มาทบทวน ตรวจสอบ วิเคราะห์ แล้วก็พยายามที่จะนำเอา
หลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งในการ
สร้างสรรค์และแก้ปัญหา

ถาม ขอรบกวนขอพบพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์อย่างสูง
ที่ให้ความรู้และความเข้าใจในเรื่องวันวิสาขบูชาและช่วยเชื่อมโยง
ไปกับหลักการของพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยสร้างอารยธรรมและ
ช่วยชาวโลกได้อย่างไร

ตอบ ขออนุโมทนา เจริญพร